

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра політології та соціології**

УДК _____

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
Чупрій Л.В.
«____» _____ 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» на тему:

**Ідеологічна аморфність політичних партій України
(на прикладі партій «Європейська Солідарність» та «Слуга Народу»)**

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 052 Політологія

Виконала:

студентка IV курсу, групи ПОЛБ-1-22-4.0д
Доценко Вікторія Валеріївна _____ (підпис)

Науковий керівник:

доктор політичних наук,
доцент кафедри політології та соціології
Панасюк Леонід Валерійович _____ (підпис)

Київ – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1. Теоретичний вимір дослідження ідеології та ідеологічної аморфності у функціонуванні сучасних політичних партій	6
1.2. Історичні, політичні, інституційні та соціокультурні передумови виникнення ідеологічної невизначеності політичних партій.....	12
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ІДЕОЛОГІЧНОГО ПОЗИЦІОНУВАННЯ ПАРТІЙ «ЄВРОПЕЙСЬКА СОЛІДАРНІСТЬ» ТА «СЛУГА НАРОДУ»	22
2.1. Специфіка прояву ідеологічної аморфності в діяльності партії «Європейська Солідарність».....	22
2.2. Особливості доктринальної невизначеності та її вплив на політичну практику партії «Слуга Народу».....	32
РОЗДІЛ 3. НАСЛІДКИ ІДЕОЛОГІЧНОЇ АМОРФНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	42
3.1. Суспільно-політичні наслідки ідеологічної аморфності українських політичних партій у сучасних умовах розвитку України.....	42
3.2. Напрями подолання кризи ідеологічної аморфності політичних партій та перспективи розвитку партійної системи України у повоєнний час.....	50
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	60

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку політичної системи України характеризується глибокою кризою представницької демократії, яка особливо загострилася в умовах повномасштабної війни. Ідеологічна аморфність політичних партій характеризується стратегічною відмовою від чіткої доктринальної ідентичності на користь ситуативної електоральної мобілізації, що стала одним із системних чинників цієї кризи. Вона перетворює партії з носіїв ціннісних орієнтирів на інструменти короткострокового політичного менеджменту, що призводить до політичної порожнечі, ерозії суспільної довіри та інституційної нестабільності.

Наукова проблема полягає в тому, що більшість політологічних досліджень української партійної системи або зосереджуються на електоральних циклах і персоналіях, або аналізують їхню ідеологічну аморфність. Водночас комплексного аналізу проявів і наслідків цього феномену в сучасних умовах та перспектив його подолання у подальшому розвитку бракує. Актуальність роботи посилюється необхідністю прогнозування сценаріїв розвитку політичних партій в контексті вітчизняної та європейської інтеграції, де чітка ідеологічна ідентичність є обов'язковою умовою приєднання до європейських політичних родин.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідити ідеологічну аморфність українських політичних партій на прикладі партій «Європейська Солідарність» та «Слуга Народу», визначити суспільно-політичні наслідки ідеологічної аморфності політичних партій в Україні та запропонувати напрями подолання кризи партійної ідеологічної аморфності.

Для досягнення мети визначено такі **завдання**:

- узагальнити теоретичні засади поняття «ідеологічна аморфність» та роль ідеології у функціонуванні сучасних політичних партій;
- проаналізувати історичні, політичні, інституційні та соціокультурні причини виникнення ідеологічної невизначеності в партійній системі України;
- дослідити специфіку ідеологічної аморфності в діяльності партії «Європейська Солідарність»;

- охарактеризувати особливості доктринальної невизначеності та її вплив на політичну практику партії «Слуга Народу»;
- визначити суспільно-політичні наслідки ідеологічної аморфності українських політичних партій, зокрема, в умовах воєнного стану;
- надати пропозиції щодо подолання кризи ідеологічної аморфності політичних партій в Україні та окреслити перспективи розвитку партійної системи України у повоєнний період.

Об’єкт дослідження – партійна ідеологічна аморфність як системна характеристика функціонування політичних партій в Україні.

Предмет дослідження – суспільно-політичні особливості ідеологічної аморфності політичних партій в Україні на прикладі «Європейської Солідарності» та «Слуги Народу».

Методи дослідження. У роботі використано комплексний підхід, що поєднує загальнонаукові та спеціальні методи. Теоретичні методи: аналіз, синтез, порівняльний метод, системний підхід призначені для обґрунтування понятійного апарату та класифікації проявів аморфності. Історичний метод використано для вивчення еволюції партійної системи України. Метод контент-аналізу застосовувався для вивчення програмних документів, публічних виступів та медійних матеріалів партій. Порівняльний метод знадобився для зіставлення діяльності «Європейської Солідарності» та «Слуги Народу». Емпірична база доповнена аналізом даних соціологічних досліджень Центру Разумкова, КМІС та Active Group 2024-2026 рр.

Теоретичне значення дослідження полягає в уточненні та систематизації поняття ідеологічної аморфності в умовах воєнного стану, розширенні теоретичних уявлень про трансформацію партійних систем у кризові періоди, а також у розробці типології наслідків аморфності для представницької демократії. Результати можуть слугувати теоретичною основою для подальших досліджень поствоєнної партійної системи України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці рекомендацій щодо законодавчого вдосконалення партійного поля, формуванні

нової моделі рекрутингу кадрів з акцентом на ветеранів і громадянське суспільство, а також у створенні передумов для інтеграції українських партій до європейських політичних об'єднань. Пропозиції можуть бути використані у практиці політичних партій, державних органів, аналітичних центрів та громадських організацій, що займаються питаннями партійного будівництва та демократичних реформ.

Апробація результатів. Основні положення та висновки дослідження були апробовані на міжнародному науковому рівні, зокрема в межах Міжнародної наукової конференції «Політичні інститути та інституційні взаємодії у часи війни і після: український, європейський і світовий виміри» (28–29 листопада 2025 р., Львівський національний університет імені Івана Франка), за результатами якої матеріали були опубліковані у збірнику «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (Випуск 10).

Крім того, результати роботи були представлені та опубліковані у збірнику наукових праць за матеріалами 5-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Research in Science, Technology and Economics» (10–12 грудня 2025 р., Люксембург, Люксембург), що підтверджує їх наукову значущість та релевантність у ширшому дослідницькому контексті.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг складає 66 сторінок. Перший розділ присвячено теоретико-методологічним засадам дослідження (2 підрозділи). Другий розділ аналізує особливості ідеологічного позиціонування партій «Європейська Солідарність» та «Слуга Народу» (2 підрозділи). Третій розділ розглядає наслідки ідеологічної аморфності та перспективи трансформації партійної системи (2 підрозділи). Список використаних джерел налічує 69 позицій.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Ідеологія у функціонуванні сучасних політичних партій та їх ідеологічна аморфність: теоретичний аспект

Ідеологія традиційно розглядається як одна із фундаментальних ознак політичної партії, що визначає її місце у політичній культурі, характер взаємодії з виборцями та стратегічну спрямованість політичної діяльності. Вона виступає системою цінностей, принципів і переконань, які покликані формувати політичну ідентичність партії, забезпечують її програмну послідовність та стабільність у прийнятті рішень.

У сучасній політичній науці консенсус щодо єдиного визначення ідеології залишається недосяжним. Складність остаточного визначення терміну зумовлена багатofункціональністю явища, що перебуває на перетині раціонального знання, віри та соціальної практики. Аналіз наукового дискурсу дозволяє виокремити кілька фундаментальних парадигм інтерпретації цього феномену.

Одним із центральних напрямів є методологічне розмежування ідеології та науки. Фундатор соціологічного підходу М. Вебер наголошував на принциповій неможливості верифікації ідеології за критеріями науковості. Він відносив ідеологічні структури до віри, поряд із релігійними та світоглядними системами. За Вебером, ідеологія оперує ціннісно-раціональними категоріями, що робить питання про її істинність чи хибність некоректним у межах наукової точності [9, с. 401].

Розвиваючи цю думку, К. Мангейм у межах соціології знання кваліфікував ідеологію як «неадекватне» відображення соціального буття. Він стверджував, що будь-яке ідеологічне бачення є суб'єктивно детермінованим соціально-історичним контекстом та специфічними інтересами суб'єкта пізнання. Водночас Мангейм здійснив перехід від епістемологічної критики до функціонального аналізу, визначивши ідеологію як потужний інтегративний механізм, здатний акумулювати політичну енергію мас і забезпечувати соціальну єдність [25, с. 30-31].

У межах структурно-функціонального аналізу Т. Парсонс пропонує ширше трактування, розглядаючи ідеологію як невід'ємний компонент соціальної системи. На його думку, ідеологія виступає системою цінностей, яка легітимізує існуючий політичний порядок і визначає стратегічні вектори розвитку соціуму. Вона виконує стабілізуючу функцію, забезпечуючи внутрішню згуртованість системи перед зовнішніми та внутрішніми викликами [28, с. 129].

Окрему увагу заслуговує розгляд ідеології як секуляризованої форми релігії, що детально розкрито у працях Р. Арона. Він та його послідовники трактують ідеологію як «ерзац-релігію» – систему, що заміщує сакральні смисли у десакралізованому світі [6, с. 166-168].

Таким чином, генезис та функціонування ідеології політичної партії можна розглядати як складний синтез ірраціональної віри, соціально-групової психології та інструментальної раціональності, спрямованої на легітимацію влади та мобілізацію суспільства.

Розгляд механізмів функціонування ідеології в межах політичної партії потребує розуміння цього явища як на складну ідеологічну багаторівневу психосоціальну конструкцію. У самому серці партійної ідентичності лежить поєднання ірраціональної віри, соціально-групової психології та холодної інструментальної раціональності, де кожен елемент виконує свою специфічну роль у підтримці життєздатності політичного організму. Ірраціональний компонент, що його У. Матц визначав як світську доктрину порятунку, забезпечує партію фундаментом, який не дає політичній конструкції самознищитись. Це проявляється у формуванні навколо партії певного ореолу святості її мети, будь то встановлення абсолютної соціальної рівності чи захист священних національних традицій. Така віра дозволяє партійним активістам зберігати відданість організації навіть у періоди електоральних поразок, оскільки їхня мотивація виходить за межі матеріальної вигоди та переходить у площину екзистенційного служіння ідеї [63, с. 88-90].

Цей рівень віри нерозривно пов'язаний із соціально-груповою психологією, яка перетворює абстрактні ідеї на потужні маркери колективної ідентичності. Ідеологія партії створює систему когнітивних фільтрів, що допомагають виборцю та

члену партії структурувати хаотичний потік інформації. Тут ідеологія працює як механізм подолання групових страхів та артикуляції колективних надій.

Наприклад, у діяльності сучасних європейських правопопулістських партій ми бачимо, як ідеологема «захисту кордонів» трансформує підсвідомий страх перед глобалізаційними змінами у чітку політичну позицію, створюючи міцний емоційний зв'язок між лідером та масами. У цьому контексті ідеологія виступає не як інтелектуальний продукт, а як спосіб психологічної самотерапії суспільства, що шукає стабільності в мінливому світі [56, с. 3-4].

Водночас ідеологія не залишається лише сферою емоцій та віри, вона неминуче інтегрується в площину інструментальної раціональності, де стає стратегічним ресурсом для завоювання влади. Саме тут партійні еліти використовують ідеологічні конструктори для маніпулювання електоральним полем, проводячи розрахунки щодо того, які саме ідеологічні меседжі забезпечать максимальну мобілізацію в конкретних регіонах чи серед певних демографічних груп. Це демонструє інструментальний характер ідеології, яка структурує політичний порядок денний, визначаючи, які теми будуть акцентовані, а які будуть замовчуватися.

Яскравим прикладом такого раціонального використання ідеології є стратегія «catch-all parties» (всеохопних партій), які свідомо розмивають своє ідеологічне ядро, залишаючи лише загальні ціннісні орієнтири, щоб залучити максимально широкі верстви виборців, поєднуючи, здавалося б, несумісні інтереси через гнучку інтерпретацію базових доктрин [15]. Класичним та найбільш показовим кейсом такої інституційної трансформації є перетворення британської Лейбористської партії на проект «New Labour» під керівництвом Тоні Блера наприкінці 1990-х років. У цьому процесі спостерігається свідомо та раціональна ерозія традиційного ідеологічного ядра соціалістичних принципів і фокусу на представництві інтересів робітничого класу, заради стратегічної експансії на електоральне поле середнього класу [55, с. 100-101]. Символічним кроком стала відмова від четвертого пункту партійної конституції про усупільнення засобів виробництва, що десятиліттями було сакральним догматом лейбористів. Замість жорсткої доктрини була

запропонована концепція «Третього шляху», яка поєднувала неоліберальну економічну ефективність із соціал-демократичною турботою про соціальну справедливість. Це створило ситуацію, коли ідеологія партії стала максимально дифузною та гнучкою, дозволяючи залучати одночасно і банкірів лондонського Сіті, і мешканців депресивних промислових регіонів [55, с. 103].

Вплив ідеології на політичні процеси та мобілізацію суспільства найкраще простежується через механізм створення символічного капіталу. Ідеологія продукує міфи, які стають точками консолідації під час суспільних криз. Наприклад, американська республіканська ідеологія навколо «індивідуальної свободи та самопомоги» мобілізує мільйони людей не просто як виборців, а як активних учасників громадського життя, готових захищати свій спосіб життя від державного втручання. У цьому випадку ідеологія працює як соціальний клей, що зшиває різні верстви населення навколо спільної картини майбутнього [69]. У сучасних умовах функціонування політичних партій ідеологія виконує роль головного навігатора в океані «постправди». Незважаючи на розмови про кінець ідеологій, саме ідеологічна чіткість стає головним конкурентним бонусом для тих партій, що прагнуть довгострокового існування, оскільки аморфні структури швидше розчиняються під тиском популістських хвиль.

Таким чином, ідеологія залишається не лише інструментом легітимації влади, а й основним засобом забезпечення інституційної стабільності партії, виконуючи функції рекрутингу кадрів, формування стійкої електоральної бази та створення змістовних кордонів у політичній конкуренції, що зрештою визначає спроможність партії адекватно реагувати на виклики сучасності.

Проте, якщо стратегія «catch-all parties» є прикладом раціонального розширення електоральної бази, то її крайня межа веде до виникнення явища, яке в сучасній політології визначається як «ідеологічна аморфність». Якщо традиційна партія тримається на жорсткому ідейному хребті, то аморфна структура нагадує брусок пластеліну, що набуває форми тієї політичної кон'юнктури, в якій вона перебуває. Перехід від гнучкої ідеології до повної аморфності знаменує собою зміну самої природи політичного представництва.

Дослідження ідеологічної аморфності та деідеологізації партійних систем займало центральне місце у працях низки провідних вчених ХХ та ХХІ століть. Фундатор концепції всеохопних партій Отто Кірхгаймер одним із перших звернув увагу на процес розмивання ідеологічних кордонів. Він стверджував, що в гонитві за голосами партії не просто змінюють лозунги, а втрачають свою інтелектуальну ідентичність, що призводить до стану, коли політична позиція стає стерильною та позбавленою внутрішнього змісту [59, с. 32].

Розвиваючи цю думку, італійський політолог Анджело Панеб'янко запровадив поняття електорально-професійної партії. За його спостереженнями, ідеологія в таких структурах перестає бути віровченням і перетворюється на мобільний ресурс, яким маніпулює вузька група технократів та консультантів. У межах цього підходу аморфність розглядається не як слабкість, а як свідома стратегія виживання професійних еліт, які звільняють себе від ідеологічних зобов'язань перед виборцем заради свободи маневру у владі [18].

Пітер Меір у своїй знаковій праці «Ruling the Void» (Управління порожнечою) пішов ще далі, описуючи стан «політичної порожнечі». Він доводив, що ідеологічна аморфність є наслідком взаємного відсторонення: громадяни перестають ідентифікувати себе з партіями, а партії, у свою чергу, перестають репрезентувати конкретні соціальні класи, перетворюючись на замкнені державні інституції. У такому вакуумі ідеологія замінюється менеджментом та адмініструванням [62, с. 142-143.].

Узагальнюючи науковий дискурс навколо цього явища, можна виокремити спільну загальну тезу про ідеологічну аморфність: ідеологічна аморфність не є відсутністю ідеї як такої, а є специфічним станом політичного суб'єкта, за якого стратегічна відмова від чіткої доктринальної ідентичності стає головним інструментом електоральної мобілізації, дозволяючи партії функціонувати як порожній змістовний контейнер, що наповнюється ситуативними запитами виборців.

Яскравим сучасним прикладом такої аморфності є рух «Вперед, Республіко!» Еммануеля Макрона у Франції. Вибудувавши кампанію навколо гасла «ні ліві, ні

праві», Макрон створив класичну аморфну структуру, яка змогла поглинути електорат як соціалістів, так і голлістів. Його ідеологія – це радикальний центризм, який за своєю суттю є інтелектуальною формою аморфності, що дозволяє приймати діаметрально протилежні рішення, апелюючи до прагматизму та модернізації [64].

Ще більш радикальним проявом аморфності в українському контексті став початковий етап розвитку партії «Слуга Народу» у 2019 році. Поєднання в одній структурі прихильників лібертаріанства, соціал-демократії та консервативного патріотизму стало можливим лише завдяки максимальному розмиванню змістовних кордонів. Партія мобілізувала мільйони людей не через спільну програму, а через спільне заперечення старого політичного класу, що підтверджує тезу про ідеологію як дзеркало, в якому кожен виборець бачить те, що хоче побачити [20].

Таким чином, аналіз еволюції та змісту політичних ідеологій дозволяє зробити висновок, що роль ідеології у функціонуванні сучасних партій зазнала фундаментальної трансформації. Від світської релігії та жорсткої доктрини порядку, що домінували в епоху масових партій, ідеологія перейшла у стан інструментальної гнучкості, а в багатьох випадках повної аморфності.

Ідеологічна аморфність сьогодні стає раціональною відповіддю політичних еліт на кризу представницької демократії та фрагментацію суспільства. Вона дозволяє партіям залишатися електорально успішними в короткостроковій перспективі, забезпечуючи максимальне охоплення виборців. Проте, водночас, цей стан несе в собі загрозу інституційній стабільності: втрачаючи ідеологічне ядро, партія втрачає і свою імунну систему проти популізму. Зрештою, саме ідеологія, навіть у її трансформованому, символічному чи аморфному вигляді, залишається тим єдиним засобом, який перетворює випадкову групу людей на політичний суб'єкт, здатний формувати майбутнє держави.

Таким чином, балансування між ідеологічною чіткістю як джерелом стійкості та аморфністю визначає головний виклик для сучасних політичних сил у всьому світі.

1.2. Історичні, політичні, інституційні та соціокультурні передумови виникнення ідеологічної невизначеності політичних партій

Хоча термін ідеологія є продуктом епохи Просвітництва, смислове наповнення партійних програм і сьогодні ретранслює класичні парадигми розуміння соціальної справедливості та ієрархії. У фундаментальній праці «Держава» Платон обґрунтовує модель ідеального полісу, засновану на суворій функціональній спеціалізації та ієрархічності. Якщо розглядати «Платонівську Державу» як сучасне ідеологічне наповнення окремої політичної сили, то концепція філософа постає перед нами як прообраз елітарно-консервативних доктрин. Його ідея про те, що кожен суспільний стан (філософи-стратегі, воїни-охоронці та виробники) повинен займати чітко визначене місце заради загального блага, відображає ідеологічну установку на стабільність через порядок. Для сучасних політичних сил такого спрямування ідеологія виступає інструментом збереження цілісності соціального організму, де інтереси держави та ієрархічна структура мають пріоритет над індивідуальними благами [66].

На противагу нормативному ідеалізму Платона, Аристотель у трактаті «Політика» пропонує прагматичний та емпіричний підхід до класифікації форм правління. Його акцент на важливості середнього прошарку як гаранта політичної стабільності є основоположним для розуміння генезису центристських та соціал-ліберальних ідеологій. Аристотелівська ідея «золотої середини» та поміркованих реформ трансформувалася в сучасній партійній практиці у прагнення до соціального компромісу та консенсусу. У межах ідеологічного аналізу це дозволяє стверджувати, що партії, які орієнтуються на середній клас, фактично реалізують аристотелівську модель запобігання радикалізації через вирівнювання суспільних протиріч [22, с. 22].

Еволюція розуміння ідеології після античності позначена поступовим переходом від пошуку ідеального порядку до аналізу реальних механізмів влади. Важливою віхою став період раннього Модерну, де Н. Макіавеллі фактично вивів політику з-під диктату релігійної моралі. Його підхід заклав підвалини політичного

реалізму, де ідеологічні конструкції розглядалися як інструменти маніпулювання масами заради державної доцільності [24].

Безпосереднє народження терміну ідеологія пов'язане з епохою Просвітництва та працями А. Дестюта де Трасі, який наприкінці XVIII ст. запропонував створити науку про ідеї. Для нього ідеологія мала бути раціональним вченням про походження людського пізнання, позбавленим релігійних упереджень. Проте вже у XIX ст. К. Маркс радикально змінив конотацію терміну, визначивши ідеологію як «хибну свідомість». У марксистській парадигмі ідеологія постає як система ідей панівного класу, що маскує реальні відносини експлуатації, створюючи ілюзорну картину світу.

У XX столітті розуміння ідеології змістилося у площину психології та символічного управління. А. Грамші запровадив поняття ідеологічної гегемонії, доводячи, що влада утримується не лише силою, а й через контроль над смислами, культурою та повсякденною свідомістю. Це критично важливо для аналізу сучасної аморфності, оскільки саме через розмивання гегемонних сенсів партії отримують можливість маневрувати між різними соціальними групами [13, с. 76-77].

Також варто згадати концепцію «кінця ідеологій» Д. Белла, який ще у 1960-х роках передбачив заміну великих ідейних протистоянь технічними рішеннями та соціальним інжинірингом. Стан пост-ідеологічності став глобальним тлом, на якому виникла українська партійна система [8, с. 228].

Проте, якщо в країнах розвиненої демократії деідеологізація була наслідком тривалого еволюційного розвитку та досягнення суспільного консенсусу, то в Україні процес формування ідеологічної невизначеності мав принципово іншу природу. Вона виникла не як результат вичерпаності ідей, а як наслідок специфічного історичного розлому. Становлення партійної системи України відбувалося в умовах глибоких трансформаційних процесів які охопили всі сфери суспільного буття після розпаду Радянського Союзу. Розуміння сучасної конфігурації політичних сил неможливе без детального аналізу історичного підґрунтя яке сформувало специфічний тип вітчизняного партогенезу.

Основною причиною ідеологічної аморфності українських партій залишається посткомуністична травма, що стала наслідком тривалого панування тоталітарної системи та специфічного способу здобуття незалежності. Україна не виборола свою державність у результаті тривалого національно-визвольного руху, а радше впала у незалежність через об'єктивні відцентрові процеси всередині радянської імперії. Це зумовило ситуацію коли політичні інститути створювалися швидше ніж встигала сформуватися відповідна політична культура та усвідомлена соціальна база для партійної діяльності [19, с. 37-39]. Це призвело до виникнення партійної симуляції, де замість інституцій, що виражають волю певних соціальних верств, з'являються персоналістські проекти, орієнтовані на короткочасний електоральний успіх. Оскільки суспільство на момент розпаду СРСР було атомізованим і позбавленим традицій політичного самоорганізування, нові партії почали формуватися не «знизу» (від громад), а «зверху» (навколо фінансово-політичних груп).

Наочним прикладом такої деформації є еволюція соціал-демократичних ідей в Україні на межі 1990-х і 2000-х років. У західноєвропейській традиції соціал-демократія спирається на профспілковий рух та захист найманих працівників, проте в українських реаліях того часу Соціал-демократична партія України стала притулком для великого капіталу та вищої державної бюрократії. Вона використовувала ліву риторику лише як бренд для легітимізації своєї присутності в міжнародному просторі, тоді як насправді її діяльність зводилася до лобіювання інтересів конкретних олігархічних кланів та побудови жорсткої адміністративної вертикалі. Це демонструє, як ідеологія перетворюється на порожню оболонку, яку заповнюють будь-яким зручним змістом залежно від поточної кон'юнктури, що є прямим наслідком нерозвиненості громадянського суспільства та відсутності органічного зв'язку між партійною елітою і реальними потребами соціальних груп [61, с. 22-23].

Комуністична ідеологія протягом десятиліть виконувала роль не просто політичної доктрини а всеохопного світоглядного каркаса який виключав будь-яку альтернативу. Монополія Комуністичної партії Радянського Союзу на істину призвела до атрофії навичок політичної дискусії та здатності громадян до

самостійного ідеологічного вибору. Коли цей монолітний каркас зруйнувався суспільство опинилося в стані ідеологічного вакууму який почав заповнюватися не чіткими програмами а фрагментованими уявленнями про майбутнє [18].

Посткомуністична травма виявилася у феномені політичного відчуження коли громадяни відчули тотальну недовіру до будь-яких державних та політичних інституцій. Стан інтенсивних змін викликав у населення захисну реакцію що вилилася в соціальну замкнутість та небажання об'єднуватися у спільноти для захисту власних інтересів. Без довіри розвиток здорової партійної системи став неможливим оскільки політична ідентичність набула негативного забарвлення а будь-які нові форми суспільного життя сприймалися як спроба чергового обману з боку еліт. Це призвело до формування специфічного типу пасивного громадянина, який, хоч і розчарований у владі, не бачить альтернативи крім стратегії виживання поза межами правового поля. Люди, які десятиліттями покладалися на державу як на єдиного гаранта стабільності, раптово опинилися в умовах дикого капіталу, де колишня партійна номенклатура найшвидше конвертувала свої адміністративні зв'язки у приватну власність. Таким чином громадськістю було закалене фундаментальне переконання: будь-яка політика являє собою лише ширму для грабунку, а будь-яка партія – це приватне підприємство олігарха.

Прикладом є «феномен гречки», тобто прямого або непрямого підкупу електорату. В умовах тотальної недовіри до майбутнього та політичних програм, виборці почали керуватися принципом «бери, що дають зараз, бо потім все одно обмануть». Це перетворило вибори з конкуренції ідей на змагання ресурсів, де перемагає не той, хто пропонує кращу стратегію розвитку, а той, хто має більший капітал для короткострокового задобрювання зубожілого населення. Така ситуація виникла саме через відсутність органічного зв'язку між партійною елітою і реальними соціальними групами, оскільки самі партії створювалися «зверху» як інструменти захисту активів, а не «знизу» як представники суспільних інтересів [27].

На початку дев'яностих років двадцятого століття партійне будівництво відбувалося за лінією розмежування між прибічниками відновлення СРСР та його

противниками. Проте цей поділ мав скоріше геополітичний ніж класичний ідеологічний характер. Національно-демократичні сили які очолили рух за незалежність самі вирости з Руху за перебудову що спочатку діяв у межах радянської системи. Перша політична партія на теренах сучасної України з'явилася лише у 1989 році що свідчить про запізнілий характер партогенезу порівняно з країнами Центральної та Східної Європи.

Брак ідеологічної традиції призвів до того що партії почали формуватися навколо яскравих особистостей або вузьких корпоративних інтересів а не навколо соціально-економічних програм. Аналіз провідних партій за історію незалежності до 2014 року дозволяє чітко розмежувати ідеологічно забарвлені сили та аморфні політичні проекти. До перших можна віднести Народний Рух України який був найпомітнішою громадсько-політичною силою на момент проголошення незалежності. Рух мав чітку державницьку ідеологію але згодом став жертвою внутрішньої фрагментації. Розкол Руху у 1999 році на дві течії став трагічною подією для національно-демократичного табору, оскільки він значно послабив вплив патріотичних сил на державні процеси. Це змусило націонал-демократів на початку двадцять першого століття шукати нові форми об'єднання перед загрозою лівого реваншу та посилення проросійських настроїв [60]. Комуністична партія України також була ідеологічно забарвленим проектом проте її ідеологія базувалася на ностальгії за радянським минулим та запереченні ліберальних цінностей що робило її консервативною та нездатною до модернізації.

На противагу ідеологічним партіям в Україні швидко поширилися аморфні проекти які використовували назви відомих світових течій лише як бренди. Одним із таких прикладів була Соціал-демократична партія України. Її ідеологічні постулати викладені у виборчих програмах мали мало спільного з реальною практикою діяльності партії. СДПУ(о) була класичним прикладом партії влади яка об'єднувала бізнес-еліти та використовувала адміністративний ресурс для збереження свого впливу [67].

Аналогічною була ситуація з партією Громада яка попри декларації про соціальний захист була інструментом реалізації амбіцій Павла Лазаренка. Громада

стала одним із перших і наймасштабніших зразків того, як політична структура в пострадянській Україні перетворюється на закрите акціонерне товариство, створене під одну особу. Павло Лазаренко, який пройшов шлях від керівника колгоспу до прем'єр-міністра, втілював у собі тип «червоного директора», що зумів монополізувати державну владу задля контролю над найприбутковішими секторами економіки, насамперед газовим ринком. Його амбіції не обмежувалися лише збагаченням, він прагнув абсолютної політичної влади, а саме посади президента України, що фактично означало б встановлення режиму особистої диктатури з повним злиттям державних ресурсів і приватного капіталу [52].

Для реалізації цього сценарію Громада використовувалася як таран проти чинного на той час президента Леоніда Кучми. Маючи у своєму розпорядженні колосальні тіньові кошти, отримані завдяки діяльності корпорації «Єдині енергетичні системи України» (ЄЕСУ), Лазаренко розбудував партію за принципом жорсткої вертикалі, де ідеологічні лозунги про захист селян та робітників слугували лише ширмою. Амбіції Лазаренка полягали у створенні такої системи, де він виступав би єдиним арбітром у розподілі національного багатства, а партія мала забезпечити йому легітимний шлях до цього через парламент та майбутні президентські вибори [39].

Однак ця спроба приватизації цілої держави призвела до першого великого олігархічного конфлікту в історії незалежної України. Масштабна корупція та виведення сотень мільйонів доларів за кордон, що пізніше стали предметом розслідування в США, продемонстрували, що за ідеологічним фасадом Громади стояв механізм привласнення держави. Лазаренко прагнув не трансформації країни, а заміни однієї номенклатурної групи іншою, більш агресивною та зосередженою в одних руках. Зрештою, крах його політичного проекту та подальший арешт у США стали показовим прикладом того, як посткомуністична еліта, не обтяжена ідеологічними цінностями, сприймала демократичні інститути виключно як засіб для захисту та примноження корупційних активів. Такі проекти створювали ілюзію ідеологічного розмаїття але насправді лише поглиблювали недовіру суспільства до партійної системи загалом.

Особливе місце в процесі деідеологізації посідає ера президентства Леоніда Кучми коли сформувався так званий центризм. Під центризмом у цей період розуміли не зважену позицію між лівими та правими а лояльність до чинного президента та прагматичний захист інтересів фінансово-промислових груп. Це призвело до виникнення безлічі дрібних партій-супутників які не мали соціальної бази та зникали відразу після виборів. Пострадянські номенклатурні стереотипи управління такі як закритість та непублічність стали нормою для цих організацій. Відсутність дієвих засобів впливу суспільства на політику призводила до того що боротьба між партіями перетворювалася на боротьбу між олігархічними кланами де ідеологія слугувала лише інструментом маніпуляції громадською думкою.

Період після 2004 року ознаменувався переходом до вождистського типу партій де ідеологія була повністю замінена харизмою лідера. Блок Юлії Тимошенко став найбільш яскравим прикладом харизматичного популізму. Юлія Тимошенко розглядалася значною частиною суспільства як пророк або месія що здатний вивести країну з глибокої кризи [44]. Її лідерство базувалося на вірі мас у її особливі якості мужність та близькість до народу. Однак така модель управління була нескінченно далекою від демократичних принципів оскільки передбачала некритичне ставлення мас до лідера та сприйняття народу як ієрархічної системи що потребує сильної руки. Тимошенко вміло маніпулювала часом та емоціями виборців використовуючи перемир'я для реорганізації сил та відновлення активних дій через гучні політичні події.

Паралельно розвивався проект Наша Україна Віктора Ющенка який спочатку сприймався як прозахідна ідеологічна сила. Проте і в цьому випадку персоналізація лідерства перемогла інституційний розвиток. Конфронтаційність між лідерами Помаранчевої революції призвела до паралічу влади та розчарування виборців що відкрило шлях для реваншу антимайданних сил. В Україні не було розроблено механізмів цивілізованого впливу на уряд що призводило до маргіналізації політичної боротьби та постійної зміни правил гри на користь тих хто перебував при владі.

Партія регіонів стала втіленням іншого боку ідеологічної аморфності базуючи свою діяльність на регіональній ідентичності. Вона перетворилася з регіональної сили на партію влади яка намагалася монополізувати всі інститути та органи держави. Ідеологія донецького регіоналізму ґрунтувалася на беззаперечній покорі лідеру та жорсткому придушенні інакомислення. Ця політична сила використовувала мовні та культурні розбіжності між регіонами для мобілізації власного електорату що мало деструктивні наслідки для національної єдності. Регіональні політичні режими, які формувалися під егідою Партії регіонів стали однією з найнебезпечніших загроз для демократичного розвитку України. Їхня закритість та орієнтація на патронажну систему відносин лише посилювали посткомуністичну травму суспільства закріплюючи стереотипи про владу як про відчужений від народу механізм збагачення еліт. Інституційною передумовою ідеологічної аморфності стала також специфіка виборчих систем які часто змінювалися під політичну кон'юнктуру. Перехід від мажоритарної до пропорційної системи та навпаки не сприяв стабілізації партійного поля а лише змушував лідерів шукати нові способи маніпуляції виборцем.

У системі, де партії фактично виконували роль політичних брендів для проходження до парламенту, ідеологія часто сприймалася як зайвий тягар, що обмежував можливості політичного маневру під час формування коаліцій. Як засвідчують результати порівняльного аналізу, наведені в табл. 1.1., до 2014 року українська партійна система залишалася фрагментованою та нестабільною, а основною одиницею політичного процесу виступав не партійний осередок, а фінансово-політичний клан [21].

Табл. 1.1.

Порівняльна характеристика провідних партій України до 2014 року

Складено автором на основі джерел: [18,19,44,60,61,67]

Соціокультурний контекст також відіграв свою роль у формуванні ідеологічної невизначеності. Тривале перебування у складі імперій виробило в

Порівняльна характеристика провідних партій України до 2014 року	Тип політичного проекту	Основний ресурс	Рівень ідеологічної визначеності
Народний Рух України	Національно-демократичний	Активісти ідеї незалежності	Високий на початковому етапі з подальшою фрагментацією
Комуністична партія України	Реваншистсько-лівий	Ностальгуючий електорат	Стабільно високий але догматичний
Блок Юлії Тимошенко	Харизматично-популістський	Особистий рейтинг лідера	Низький. Ідеологія замінена популізмом
Партія регіонів	Клієнтелистсько-регіональний	Адміністративний та олігархічний ресурс	Низький. Ідеологія замінена регіоналізмом
Соціал-демократична партія України	Корпоративно-центристський	Медіа та фінансовий ресурс	Вкрай низький. Використання бренду для лобювання

українців схильність до подвійної лояльності та недовіру до публічної політики. Усвідомлення відсталості країни порівняно з європейськими сусідами стимулювало почуття соціальної замкнутості та схильність до радикальних рішень у кризові моменти. Брак національної ідеї яка б об'єднувала більшість населення призвів до того що кожна нова політична сила намагалася винайти власну версію українськості часто суперечливу та конфліктну. У результаті замість ідеологічної дискусії

суспільство отримувало набір міфів та маніпуляцій які лише поглиблювали розкол між Сходом та Заходом.

Ситуація радикально змінилася у 2014 році коли криза легітимності старого режиму призвела до Революції Гідності та втечі Віктора Януковича [58]. Це створило умови для появи нових політичних лідерів які мали б дати відповідь на виклики війни та економічного колапсу.

У травні 2014 року Петро Порошенко переміг на президентських виборах уже в першому турі отримавши підтримку майже 55% громадян. На момент інавгурації він користувався рекордною довірою яка сягала 75% населення що свідчило про величезні очікування суспільства щодо оновлення країни [36]. Його програма Жити по-новому базувалася на синтезі патріотизму та прагматичного центризму пропонуючи виборцям шлях до європейської інтеграції та модернізації армії. Передвиборча риторика Порошенка апелювала до необхідності внутрішніх змін кожного громадянина для успішного реформування всієї держави. Водночас прихід до влади супроводжувався повідомленнями про так званий Віденський олігархічний консенсус що вказувало на складний характер компромісів між старими та новими елітами в умовах гострої політичної кризи. Цей етап став завершенням тривалого періоду пострадянської трансформації та початком нової епохи де ідеологічна визначеність мала б стати питанням виживання держави.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕОЛОГІЧНОГО ПОЗИЦІОНУВАННЯ ПАРТІЙ «ЄВРОПЕЙСЬКА СОЛІДАРНІСТЬ» ТА «СЛУГА НАРОДУ»

2.1. Специфіка прояву ідеологічної аморфності в діяльності партії «Європейська Солідарність»

Дослідження механізмів та форм ідеологічної аморфності політичної партії «Європейська Солідарність» потребує глибокого аналізу її генезису, який нерозривно пов'язаний із подіями Революції Гідності та викликами 2014 року. Початковий етап функціонування цієї політичної сили, тоді ще під назвою «Блок Петра Порошенка», базувався на синтезі патріотизму та прагматичного центрizmu, що дозволило отримати безпрецедентно високий рівень суспільної довіри. Основним механізмом її діяльності стала стратегія «catch-all party» або всеохопної партії, яка свідомо розмиває власне ідеологічне ядро заради залучення максимально широких верств виборців. У контексті Європейської Солідарності це проявилось через поєднання ліберальних економічних реформ із жорстким консервативним патріотизмом, що нагадує концепцію Третього шляху, що її використовували британські лейбористи, де ідеологічна гнучкість дозволяла інтегрувати інтереси як бізнес-еліт, так і національно-орієнтованого активу.

Аналогія між політичною практикою «Європейської Солідарності» та проектом «New Labour» Тоні Блера дозволяє глибше розкрити механізми ідеологічної трансформації, де розмивання засадничих доктрин стає не ознакою слабкості, а стратегічним інструментом електоральної експансії. Як і у випадку з британськими лейбористами, які наприкінці 1990-х років здійснили свідому ерозію свого традиційного соціалістичного ядра задля залучення середнього класу, Європейська Солідарність вибудовувала свою ідентичність через відмову від жорсткої ідеологічної фіксації на користь гнучкого центрizmu. У британському контексті це проявилось у відмові від базових догматів про усупільнення засобів виробництва на користь концепції Третього шляху, що поєднувала неоліберальну

економічну ефективність із соціал-демократичними гаслами. Для Європейської Солідарності подібним механізмом стало поєднання ліберального реформізму з консервативною тріадою «Армія. Мова. Віра.», що дозволило партії одночасно апелювати до прогресивного бізнес-середовища та традиціоналістського національно-патріотичного електорату [30].

Концептуальна кореляція цих двох проектів полягає у використанні ідеології як специфічного символічного капіталу, про який писав П. Брудьє. Символічний капітал наповнюється змістом залежно від поточної політичної кон'юнктури і коли ідеологічне ядро стає максимально дифузним, воно починає працювати за принципом порожнього контейнера, який здатний вмістити діаметрально протилежні запити суспільства: від підтримки вільного ринку до вимог посилення державного регулювання в гуманітарній сфері [56, с. 243-244]. Така ідеологічна аморфність перетворює партію на структуру, подібну до бруска пластиліну, що набуває форми політичного моменту, зберігаючи при цьому зовнішню цілісність завдяки персоналістському чиннику та харизмі лідера.

У діяльності Європейської Солідарності цей механізм проявляється через раціональне маніпулювання ідеологічними меседжами, де певні теми акцентуються, а інші свідомо замовчуються для уникнення конфліктів усередині широкої електоральної бази. Виразним прикладом є трансформація та практична реалізація її первинної передвиборчої програми «Жити по-новому», що базувалася на синтезі патріотизму та прагматичного центрizmu [51]. Цей проект створювався як ідеологічна відповідь на виклики війни та економічного колапсу, пропонуючи виборцям шлях до європейської інтеграції та модернізації державних інституцій. Проте механізм функціонування цієї програми виявив глибоку амбівалентність: за деклараціями про радикальне оновлення країни приховувався так званий «Віденський олігархічний консенсус», що свідчило про складний характер компромісів між новими та старими елітами. Це демонструє форму прояву аморфності, де офіційна ідеологія демократичного реформізму співіснує з прагматичною кулуарною політикою, спрямованою на збереження балансу між фінансово-політичними групами.

Згодом виявилось, що політика партії функціонувала через суттєвий розрив між декларативною прихильністю до європейських цінностей та реальною політичною практикою, що часто підпорядкована інтересам фінансово-політичних еліт. Таке функціонування дозволяє легітимізувати бізнес-схеми, як-от високі фіскальні бар'єри, що суперечать стандартам вільного ринку, перетворюючи «європейськість» на інструмент маніпуляції, а не на сталу доктрину розвитку [50].

Після вичерпання мобілізаційного потенціалу гасла «Жити по-новому», партія змістила фокус на створення символічного капіталу через тріаду «Армія. Мова. Віра.», яка стала засобом емоційного впливу на виборців. Цей механізм дозволяє акцентувати увагу на питаннях ідентичності, водночас замовчуючи інституційну недієздатність держави та відсутність реальних гарантій безпеки для громадян. Домінування персоналістської моделі лідерства над програмною чіткістю призвело до формування партійної симуляції, де патріотична риторика маскує збереження старих номенклатурних структур, що зрештою поглиблює кризу політичного представництва [51].

Отож, таке поєднання високих ціннісних орієнтирів із холодною інструментальною раціональністю дозволило партії функціонувати як всеохопна структура, яка свідомо розвиває власне ідеологічне ядро для залучення максимально широкої електоральної бази. У межах цієї стратегії Європейська Солідарність використовувала ідеологію як порожній змістовний контейнер, що наповнюється ситуативними запитами виборців: від вимог радикальної деокупації до очікувань економічної стабільності. В умовах посткомуністичної травми та загальної недовіри до політичних інституцій такий підхід стає способом психологічної самотерапії суспільства, де партія пропонує цілісну картину світу через призму порядку та стабільності.

Проте, як показує досвід New Labour, подібна стратегія всеохопності неминуче веде до кризи представництва, коли за браком чіткого ідейного хребта партія починає втрачати свою ідентичність у довгостроковій перспективі. Ідеологічна аморфність, таким чином, виступає як ефективний інструмент мобілізації в умовах кризи, проте вона створює ризики інституційної нестабільності,

оскільки підриває здатність партії бути носієм сталої, незмінної програми в мінливому політичному середовищі.

Враховуючи вищесказане, можна виокремити форми прояву аморфності в діяльності партії і найбільш доцільним буде сказати, що формою партії Петра Порошенка є використання ідеології не як жорсткої доктрини, а як інструментальної раціональності, спрямованої на завоювання та утримання влади. Партійні еліти застосовують ідеологічні конструктори для маніпулювання електоральним полем, визначаючи, які теми будуть акцентовані для мобілізації в конкретних регіонах, а які соціально-економічні питання залишатимуться в зоні замовчування. Таке створення символічного капіталу через продукування міфів допомагає консолідувати суспільство навколо спільної картини майбутнього під час криз, однак воно ж свідчить про розмивання змістовних кордонів, де ідеологема захисту традицій може межувати з неоліберальними підходами до державного управління.

Інституційний вимір діяльності Європейської Солідарності також демонструє ознаки персоналізму, характерного для українського партогенезу, де партія формується зверху навколо фінансово-політичної групи та харизматичного лідера. Це призводить до виникнення партійної симуляції, коли замість органічного зв'язку з певними соціальними верствами створюється проект, орієнтований на короткочасний електоральний успіх, де ідеологія виступає лише порожньою оболонкою, яку заповнюють ситуативним змістом [47]. Незважаючи на спроби позиціонувати себе як елітарно-консервативну доктрину, що нагадує Платонівську модель ідеального полісу з його пріоритетом порядку та ієрархічності, партія змушена постійно балансувати між цим ідеалізмом та аристотелівським прагматизмом середнього шляху.

Механізм функціонування ідеології в цій структурі працює як система когнітивних фільтрів, що допомагають виборцю структурувати інформаційний хаос в океані «постправди». Проте ідеологічна аморфність, яка забезпечує електоральну успішність у короткостроковій перспективі, водночас несе загрозу інституційній стабільності, оскільки втрата чіткого ідейного хребта робить політичну силу вразливою до популістських хвиль [58]. Зрештою, діяльність Європейської

Солідарності є прикладом раціонального розширення бази підтримки, де аморфність виступає свідомою стратегією виживання еліт, які звільняють себе від жорстких доктринальних зобов'язань заради свободи політичного маневру. Цей стан перетворює партію на специфічний змістовний контейнер, спроможний адаптуватися до мінливої кон'юнктури, що є характерною рисою трансформації сучасних партійних систем у всьому світі.

Така інституційна пластичність Європейської Солідарності знаходить своє вираження у стратегії «позиційного розмивання» (positional blurring), де партія свідомо уникає жорсткої фіксації на економічній осі «ліві–праві», натомість максимально радикалізуючи соціокультурний вектор [35]. Це дозволяє структурі функціонувати як інклюзивна платформа для різних сегментів електорату: від ліберально налаштованого міського середнього класу, що прагне ринкових реформ, до консервативних верств, для яких пріоритетом є захист національної ідентичності та релігійних традицій. В умовах посткомуністичної трансформації такий підхід стає механізмом мінімізації політичних ризиків, оскільки дозволяє елітам зберігати простір для маневру в процесі прийняття непопулярних рішень, апелюючи до державної доцільності та національного виживання замість дотримання доктринальної послідовності.

Проте домінантним чинником, що утримує цю аморфну конструкцію від розпаду, є персоналістський характер партії, зосереджений навколо політичної постаті Петра Порошенка. В українському політичному контексті лідер виступає не просто як формальний голова організації, а як основний ідеологічний замітник. Петро Порошенко втілює в собі тип лідера-інституції, чия харизма та політичний бекграунд слугують головним маркером ідентифікації для виборця, компенсуючи розмитість програмних засад. Його еволюція від образу олігарха-реформатора у 2014 році до націонал-консерватора у 2019 році сама по собі є проявом ідеологічної гнучкості, спрямованої на нішування у найбільш мобілізованому секторі електорального поля.

Політична фігура Порошенка функціонує як центробіжна сила, що зшиває суперечливі елементи партійної ідентичності. Його здатність поєднувати статус

одного з найбагатших представників олігархічного класу з риторикою захисника національних інтересів демонструє високий рівень інструментальної раціональності. Для значної частини прихильників він постає як гарант стабільності та європейського курсу, що дозволяє партії ігнорувати внутрішні доктринальні конфлікти. Водночас така гіперцентралізація навколо однієї особи підкреслює аморфність партійного середовища, яке без лідерського якоря ризикує втратити змістовну цілісність та перетворитися на сукупність фрагментованих інтересів [23].

Період після електоральної поразки 2019 року став для партії етапом болісної трансформації від статусу провладної партії до нішевої націонал-консервативної опозиції. Цей перехід супроводжувався радикальним звуженням ідеологічного поля, де стратегія всеохопності поступилася місцем жорсткому фокусуванню на патріотично налаштованому ядрі виборців. У науковому дискурсі такий стан можна кваліфікувати як інституційну стагнацію, де ідеологічна аморфність парадоксальним чином поєднується з доктринальним радикалізмом у гуманітарній сфері.

Трансформація партії у постпрезидентський період відбувалася за сценарієм нішування, де гасло «Армія. Мова. Віра.» перетворилося з передвиборчого інструменту на замкнену ідеологічну систему. Такий підхід дозволив зберегти мобілізований актив, проте водночас сформував стійку пропаганду, яка ізолювала політичну силу від ширших верств населення. Це призвело до виникнення феномену негативної ідентифікації, коли значна частина суспільства сприймає партію через призму недовіри, сформованої попереднім негативним досвідом управління.

Ключовою проблемою на сучасному етапі є вичерпаність персоналістського ресурсу Петра Порошенка. В умовах сучасного політичного процесу постать лідера, яка раніше виступала ідеологічним заміном почала виконувати роль електоральної стелі. Високий антирейтинг політика, зумовлений його тривалим перебуванням у межах олігархічно-номенклатурної системи, робить його фігурою токсичною для розширення бази підтримки. У політологічному вимірі це свідчить про стан політичної вичерпаності, де лідер втрачає здатність до змістовної регенерації та залучення нових соціальних груп [67].

Подальша діяльність партії демонструє конфлікт між прагненням до інституціоналізації та інерцією вождистського типу управління. Незважаючи на зміну назви та спроби оновлення кадрового складу, Європейська Солідарність залишається персоналістським проектом, де внутрішньопартійна демократія підміняється лояльністю до лідера. Така модель управління унеможливило перетворення структури на сучасну партію європейського типу, оскільки вона повністю залежить від ресурсів та волі однієї особи.

Аналіз політичної практики партії після 2019 року вказує на стратегічний глухий кут: спроби апелювати до європейських цінностей постійно дисонують із бекграундом лідера як представника старої олігархічної еліти. Для значної частини виборців образ Порошенка залишається символом системи, де політика є лише ширмою для захисту приватних капіталів [5]. Це створює ситуацію, за якої будь-які ідеологічні меседжі партії сприймаються як нещирі, що поглиблює кризу представництва.

Аналіз передвиборчої програми партії Європейська Солідарність зразка 2019 року дозволяє простежити специфічну модель ідеологічної аморфності, яка ґрунтується на поєднанні ліберально-консервативних декларацій із вираженням етатистським прагматизмом. Оскільки ця політична сила тривалий час перебувала у статусі владної партії, суспільні очікування щодо її програмних обіцянок характеризувалися підвищеною вимогою до інституційної послідовності, проте зміст документа виявив суттєвий розрив між теоретичними засадами та практичною реалізацією. Декларуючи прихильність до економічної свободи та прав людини, Європейська Солідарність водночас вибудувала наратив, у якому інтереси зміцнення державної машини та її атрибутів домінують над потребами окремого громадянина, що свідчить про використання ідеології як інструменту легітимації владної вертикалі, а не як цілісного світоглядного каркаса.

Одним із центральних елементів ідеологічної пластичності партії стало романтизоване трактування євроатлантичної інтеграції, де амбітна мета подання заявки на вступ до ЄС уже у 2023 році слугувала мобілізаційним гаслом, що ігнорувало об'єктивну невідповідність України технічним та правовим критеріям

[12, 14 с.]. Ця стратегія свідомого завищення очікувань дозволяла партії дистанціюватися від стагнації у реформуванні правоохоронної системи та сумнівних результатів судової реформи, перекладаючи дискусію з площини інституційної якості у площину геополітичної символіки. Феномен ідеологічної аморфності тут проявився у здатності структури інтегрувати у свій дискурс вимоги міжнародних інституцій одночасно із консервацією старих номенклатурних порядків, що особливо помітно на прикладі реформи МВС та СБУ, де задекларована відкритість для громадського контролю так і не отримала дієвих механізмів впровадження.

Суперечність між ліберальним фасадом та консервативною практикою найбільш виразно простежується у питаннях соціального захисту внутрішньо переміщених осіб та антикорупційної політики. Попри програмні обіцянки підтримки ВПО, попередня політична діяльність лідерів партії характеризувалася бюрократичною відстороненістю, що перетворює відповідні пункти програми на ситуативну риторику. Найбільш репрезентативним прикладом такої суперечності у сфері соціального захисту є запровадження протягом 2016-2018 років механізмів жорсткого верифікаційного контролю за виплатами внутрішньо переміщеним особам, що супроводжувалося риторикою про «пенсійний туризм» [46]. Попри ліберальні декларації програми 2019 року щодо всебічної підтримки постраждалих від окупації, реальна державна політика періоду каденції лідера партії характеризувалася пріоритетом фіскальної економії над гуманітарними зобов'язаннями. Це проявилось у прийнятті урядових постанов, зокрема №365 [1], які ставили право на соціальну допомогу в залежність від постійних перевірок місця проживання, що правозахисні організації кваліфікували як дискримінаційну практику та обмеження свободи пересування. Така бюрократична відстороненість перетворювала категорію ВПО на об'єкт адміністративного тиску, що прямо дисонувало із пізнішими програмними обіцянками захисту відповідального громадянина.

Аналогічна ситуація спостерігається і в антикорупційній сфері, де створення спеціалізованих інституцій подається як виключне досягнення партії, попри історичний досвід системного спротиву їхньому функціонуванню з боку тогочасної

президентської вертикалі. Така маніпуляція символічним капіталом дозволяє партії зберігати електоральну мобільність, підміняючи реальну підзвітність патріотичним пафосом.

Концептуальна розмитість перезавантаження, що його партія просувала для завершення судової реформи, вказує на стратегічне прагнення уникнути відповідальності за попередні кадрові провали та недоброчесність призначених суддів. У межах ідеології всеохопної партії такий підхід дозволяє одночасно апелювати до активного громадянського суспільства, обіцяючи оновлення, та зберігати контроль над ключовими інституціями через персоналістські механізми впливу. Зрештою, програма Європейської Солідарності демонструвала характерну для українського політикуму диспропорцію, де права і свободи людини опиняються на периферії уваги порівняно з ідеєю зміцнення держави. Це перетворює відповідального громадянина із суб'єкта політики на об'єкт мобілізації, що є логічним наслідком ідеологічної аморфності сили, яка вбачає своє виживання у збереженні статусу державотворчого якоря за рахунок демократичної глибини.

Форми прояву ідеологічної аморфності в передвиборчий період стали більш витонченими, проявляючись у вибіркового патріотизмі, який часто використовується для маргіналізації політичних опонентів. Стратегія маркування будь-якої альтернативної позиції як ворожої колаборації свідчить про деградацію програмної дискусії та перехід до мови емоційних маніпуляцій. Це підтверджує тезу про те, що ідеологія в таких структурах виконує функцію когнітивного фільтра, який не пояснює реальність, а створює зручну для еліт міфологію.

Окрему увагу варто приділити феномену «політичного трупа» у контексті Порошенка, що в науковому стилі описується як втрата стратегічної суб'єктності та неможливість подолання антирейтингового бар'єру. Присутність Петра Олексійовича Порошенка на чолі партії блокує процес оновлення національно-демократичного флангу, оскільки він продовжує узурпувати патріотичний дискурс, не маючи при цьому шансів на повторну електоральну перемогу у масштабах країни. Це створює ситуацію заручника лідера, де партія приречена на постійне перебування у опозиційному гетто [32].

Інституційна нездатність партії вийти за межі патронажної системи відносин лише підкреслює її пострадянську природу. Орієнтація на клієнтелізм та медійне домінування замість розбудови низових осередків робить структуру вразливою до будь-яких змін кон'юнктури. Без лідерського якоря така організація ризикує миттєво фрагментуватися, що доводить відсутність у неї реального ідейного хребта, здатного пережити свого засновника.

У воєнний період, починаючи з 2022 року, ідеологічна аморфність Європейської Солідарності проявилася у спробах балансувати між державною лояльністю та політичною конкуренцією. Проте навіть в умовах національного єднання партія не змогла позбутися персоналістського забарвлення своїх ініціатив, що часто сприймалося суспільством як піар на фоні війни. Це ще більше посилювало негативне сприйняття лідера як особи, що ставить власні амбіції вище за загальнонаціональний консенсус [19].

Таким чином, Європейська Солідарність на даний момент являє собою замкнену систему, яка вичерпала свій модернізаційний потенціал. Ідеологічна чіткість у питаннях ідентичності не здатна компенсувати відсутність довіри до лідера та аморфність у соціально-економічних питаннях. Це робить партію суб'єктом, що орієнтований на минуле, а не на формування повоєнного майбутнього держави.

Зрештою, ідеологічна аморфність Європейської Солідарності у поєднанні з сильним лідерським началом є раціональною відповіддю на кризу представництва в Україні. Порошенко використовує ідеологію як символічний капітал, що дозволяє йому залишатися ключовим суб'єктом політичного процесу навіть в опозиції. Проте довгострокова життєздатність такої моделі залишається під питанням, оскільки вона прямо залежить від здатності лідера підтримувати високий мобілізаційний потенціал у межах створеної інформаційної бульбашки, що в умовах динамічної зміни політичних поколінь може стати критичним обмеженням для розвитку партії як сталої демократичної інституції.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що стратегія виживання еліт через розмивання доктринальних зобов'язань у випадку цієї політичної сили досягла своєї

межі. Перетворення партії на змістовний контейнер для ситуативних запитів одного лідера призвело до втрати її ролі як драйвера суспільних змін. У повоєнний період такі аморфні структури, ймовірно, будуть витіснені новими політичними суб'єктами, які базуватимуться на принципово інших засадах представництва та відповідальності.

2.2. Особливості доктринальної невизначеності та її вплив на політичну практику партії «Слуга Народу»

Політична партія «Слуга Народу» виникла як феномен, який складно вписати у класичні типології партогенезу. Її становлення у 2018-2019 роках відбулося не як результат тривалої еволюції соціального руху, а як інституціоналізація медіаобразу, сформованого в межах телевізійного проєкту. Серіал «Слуга народу» створив архетип чесного президента з народу, який став основою для політичної мобілізації навколо постаті Володимир Зеленський. Позасистемний характер генезису Слуги Народу зумовив виникнення структури, яку в сучасній політичній науці визначають як «порожній змістовний контейнер», що наповнюється ситуативними запитами електорату [40].

На початковому етапі розвитку організації у 2019 році спостерігалось поєднання в межах однієї платформи прихильників діаметрально протилежних поглядів: від радикального лібертаріанства та соціал-демократії до консервативного патріотизму. Така мобілізація мільйонів громадян відбулася не через спільну доктрину чи розгалужену програму, а через колективне заперечення старого політичного класу, що підтверджує функціонування ідеології партії як специфічного дзеркал, в якому кожен виборець бачив відображення власних очікувань.

Ця стратегічна невизначеність дозволила партії отримати безпрецедентний результат на парламентських виборах 2019 року, здобувши близько 43% голосів за пропорційною системою, що стало наслідком максимального охоплення виборців через відмову від жорсткої ідеологічної ідентифікації [10]. Концептуальна еволюція Слуги Народу демонструє стрімку трансформацію її засад: початкові декларації

ідеолога партії Руслана Стефанчука про лібертаріанство згодом поступилися місцем пошуку українського центрризму. Концепція Руслана Стефанчука, артикульована на етапі становлення партії Слуга Народу у травні 2019 року, базувалася на проголошенні лібертаріанства як офіційної доктрини, що за своєю суттю виступало не класичною філософською системою, а інструментальною стратегією інституціоналізації медіаобразу та антисистемного наративу [53].

У межах цього підходу ідеологія виконувала роль порожнього змістовного контейнера, що дозволяв об'єднати прихильників радикально протилежних поглядів, від неолібералів до соціал-демократів, навколо спільного заперечення старого політичного класу. Суть пропозиції Стефанчука полягала в максимальній мінімізації втручання держави через цифровізацію та демонтаж пострадянських бюрократичних ієрархій. Проте цей лібертаріанський конструкт виявився радше тимчасовою формою ідеологічної мобілізації за моделлю «catch-all party», що в умовах реального державного управління швидко трансформувалося в ідеологічну аморфність у вигляді українського центрризму. Така інструментальна гнучкість еліт є раціональною відповіддю на кризу представницької демократії та фрагментацію суспільства, дозволяючи партії зберігати електоральну успішність у короткостроковій перспективі.

У межах структурно-функціонального аналізу таку модель можна визначити як електорально-професійну партію за Анджело Панеб'янко, де ідеологія перестає бути сталим віровченням і перетворюється на мобільний ресурс, яким маніпулює вузька група технократів заради свободи маневру у владі [18, с. 127-135.]. На відміну від традиційних політичних сил із жорстким ідейним хребтом, структура Слуги Народу нагадує пластичну масу, що набуває форми актуальної політичної кон'юнктури. Політологи часто акцентують увагу на тому, що ідеологія в цьому випадку виступає не як інтелектуальний продукт, а як спосіб психологічної самотерапії суспільства, що шукає стабільності через впізнавані медійні образи [65].

Проте тривале перебування у стані ідеологічної аморфності несе суттєві загрози інституційній стабільності організації. За відсутності чіткого ідейного ядра партія втрачає власну «імунну систему» проти популізму, що робить її критично

залежною від персонального рейтингу Володимира Зеленського. У довгостроковій перспективі відмова від доктринальної послідовності призвела до розчинення структури лідерського якоря та радикальної зміни суспільних настроїв, оскільки аморфні проекти позбавлені внутрішньої солідарності, заснованої на спільних переконаннях, а не лише на причетності до влади.

Ця обставина зумовила фундаментальну доктринальну невизначеність партії. На відміну від ідеологічно структурованих сил, що формують свою програму на основі сталих світоглядних орієнтирів, Слуга Народу функціонувала в стані мінливості, у якому виборець міг проєктувати власні очікування. У 2019 році її риторика одночасно включала елементи лібертаріанства, соціального патерналізму, антикорупційного популізму, євроінтеграційного курсу та обіцянки швидкого миру. Така комбінація є несумісною в межах класичних доктрин, однак ефективною з точки зору електоральної мобілізації [31, с. 228].

Передвиборча програма партії на парламентських виборах 2019 року містила декларації про зменшення ролі держави в економіці, запровадження народовладдя через референдуми, перезапуск судової системи, легалізацію окремих сегментів економіки та одночасно посилення соціальних гарантій [29]. У ній відсутній чіткий світоглядний каркас, натомість присутній перелік бажаних результатів. Це є ознакою програмного еkleктизму, що свідчить про стратегічну відмову від жорсткої ідеологічної самоідентифікації.

Передвиборча програма демонструвала виражений програмний еkleктизм, де заходи часто сформульовані у надто загальний спосіб, що дозволяє їх багатовекторне тлумачення залежно від політичної кон'юнктури. Зокрема, у блоці реформування влади пропозиції щодо повного скасування депутатської недоторканості та впровадження механізмів відкликання депутатів суперечать загальноєвропейській практиці та створюють ризики для політичної незалежності законодавчого органу. Спроби впровадження інструментів прямої демократії, таких як народне вето та референдуми, в умовах інституційної слабкості сприймаються не як розвиток демократії, а як потенційна загроза демократичному ладу через можливість маніпуляцій.

Механізм реалізації програмних засад політичної сили у сфері антикорупційної та судової реформ базується на концепті інституційного перезавантаження. У практичній площині цей підхід переважно фокусується на інтенсифікації кадрової ротації, що за умови відсутності системної трансформації структури правоохоронних органів призводить до домінування персоналістського чинника над інституційним. Така стратегія актуалізує питання щодо забезпечення політичної нейтральності та незалежності антикорупційних і судових установ, оскільки створює прецеденти усунення посадових осіб через процедури, що потребують додаткової правової верифікації.

Зокрема, пропозиція щодо зниження судового збору, поряд із задекларованою метою розширення доступу громадян до правосуддя, містить потенційні ризики для фінансової автономії судової гілки влади, потенційно посилюючи її вразливість перед рішеннями виконавчої та законодавчої гілок. Це ілюструє феномен програмної аморфності, за якої відсутність деталізованих механізмів імплементації декларативних положень може спричинити ерозію демократичних стандартів та інституційну нестабільність.

У соціальній та екологічній сферах програма демонструє більшу відповідність міжнародним вимогам, зокрема через монетизацію пільг та запровадження стимулів для сміттєпереробки, що вписується у євроінтеграційний курс. Проте навіть тут ідеологічна невизначеність проявляється через декларативність таких проєктів, як «економічний паспорт українця», без розкриття джерел їхнього наповнення [16]. Підсумовуючи, можна стверджувати, що програма Слуги Народу не є цілісним ідейним продуктом, а радше вибіркоким набором заходів, що орієнтовані на електоральний запит, а не на захист фундаментальних прав людини. Цей стан програмної дифузії робить дії партії важкопрогнозованими, створюючи простір для заповнення, який потребує постійних роз'яснень для суспільства, замість того, щоб пропонувати стійку ціннісну базу.

Особливу увагу слід приділити феномену монобільшості у Верховній Раді IX скликання. Уперше в історії України одна партія отримала однопартійну більшість. Однак цей безпрецедентний результат не супроводжувався внутрішньою ідейною

єдністю фракції. Уже в перші роки роботи парламенту спостерігалось формування неформальних груп впливу, що мали різні економічні та політичні орієнтири. Частина депутатів орієнтувалася на ліберально-ринкові реформи, інша на соціально-популістські рішення, ще інша на ситуативні альянси з представниками великого бізнесу [42]. Відсутність спільної доктрини призвела до регулярних внутрішніх конфліктів і кадрової турбулентності.

Доктринальна невизначеність особливо яскраво проявилася в економічній політиці. З одного боку, уряд декларував дерегуляцію, цифровізацію, створення сприятливого бізнес-клімату, запуск ринку землі, а з іншого активно застосовував ручне регулювання цін, посилював роль держави в окремих галузях, розширював соціальні програми. В умовах пандемії COVID-19 держава різко збільшила бюджетні витрати, що цілком логічно з точки зору кризового управління, однак ідеологічно суперечило початковим лібертаріанським сигналам [12, с. 48-49.].

Ринок землі став показовим кейсом. Партія, яка не мала чітко задекларованої аграрної доктрини, провела одну з найрадикальніших реформ у цій сфері, попри значний суспільний скепсис. Це рішення можна трактувати як прагматичний крок у межах співпраці з міжнародними фінансовими інституціями, а не як реалізацію послідовної ідеологічної лінії.

У гуманітарній сфері аморфність також була очевидною. У 2019 році риторика команди Зеленського тяжіла до зменшення конфронтаційності в мовному питанні та пошуку компромісів на сході країни. Проте після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році відбулася суттєва трансформація дискурсу. Партія стала носієм жорсткого державницького нарративу, підтримала дерусифікаційні процеси, розширення санкційної політики, заборону проросійських сил [3]. Ця зміна не була результатом ідеологічної еволюції, а радше реакцією на екзистенційну загрозу.

Фігура Володимира Зеленського відіграє ключову роль у розумінні аморфності партії. Його політичний стиль базується не на апеляції до певної доктрини, а на комунікативній мобільності та емоційній автентичності. До 2022 року він позиціонував себе як людина з народу, технократ нового покоління, який

руйнує старі правила гри. Після початку повномасштабної війни його образ трансформувався в символ національного спротиву. Світове визнання Зеленського як воєнного лідера посилює персоналістський характер партії.

Цей персоналізм означає, що партійна ідентичність значною мірою залежить від рейтингу лідера. Соціологічні дані 2019-2023 років демонстрували пряму кореляцію між довірою до президента та підтримкою партії [37]. Трансформація суспільно-політичних настроїв у період з 2024 по 2026 рік позначилася переходом від позитивного сприйняття влади до глибокої дивергенції рейтингів, де колишня пряма кореляція між популярністю лідера та підтримкою його політичної сили остаточно зруйнувалася. Якщо на етапі 2019-2022 років персоналістський ресурс Володимира Зеленського слугував універсальним інструментом легітимації будь-яких рішень владної вертикалі, то в умовах 2026 року цей механізм трансформувався в інституційну ізоляцію. Суспільна свідомість провела чітку демаркаційну лінію між постаттю Верховного Головнокомандувача, чий авторитет тримається на екзистенційній функції оборони держави, та партійним апаратом Слуги Народу, який дедалі частіше ідентифікується з неефективністю та корупційними ризиками.

Станом на 2026 рік ідеологічна аморфність партії, яка раніше дозволяла їй бути всеохопною платформою для діаметрально протилежних верств суспільства, перетворилася з переваги на критичний недолік. У ситуації тривалого соціально-економічного виснаження та втоми від війни запит на психологічну самотерапію через медійні образи вичерпав себе, поступившись місцем жорсткій вимозі інституційної справедливості. Відсутність чіткого світоглядного каркаса в партії призвела до того, що вона почала сприйматися не як політичний суб'єкт, а як кон'юнктурна оболонка для бюрократичного виживання. Це спровокувало стан глибокої соціальної алієнації, за якої громадяни демонструють відкриту антипатію до представників монобільшості, розцінюючи їхню програмну невизначеність як ознаку ціннісного вакууму та відсутності реальної відповідальності перед виборцем.

Табл. 2.1.

Рівень довіри до державних та суспільних інституцій станом на 2026 рік.

Складено автором на основі джерела: [37]

Показник / Категорія	Значення (%)	Концептуальне значення для роботи
Напрямок розвитку (правильний)	32,5	Свідчить про втрату ідеологічного консенсусу 2019-2022 рр.
Напрямок розвитку (неправильний)	48	Демонструє кризу легітимності владної стратегії.
Емоція «Надія» (загалом)	43-47	Ресурс для збереження соціальної стабільності.
Емоція «Втома» (серед ВПО)	54	Показник вичерпання ресурсу адаптивності вразливих груп.
Запит на повне оновлення еліт	40	Формування електоральної ніші для нових політичних сил.

Ця криза довіри поглиблюється ефектом невиконаних інституційних обіцянок, оскільки концепт перезавантаження системи, задекларований ще у 2019 році, у 2026 році остаточно виявився лише зміною персоналій без системної трансформації радянської структури управління. В очах суспільства партія Слуга Народу стала втіленням адміністративної інерції, де персоналізм лідера більше не здатен компенсувати негативний шлейф від діяльності депутатського корпусу та урядовців. Як наслідок, політична ідентичність Слуги Народу стала токсичним активом, що змушує окремих представників фракції дистанціюватися від партійного бренду, намагаючись знайти нові форми легітимації поза межами колишнього персоналістського проекту.

Особливого гостроти цьому процесу додає діяльність територіальних центрів комплектування, які в суспільній уяві 2026 року стали найбільш рельєфним символом збереження деспотичної адміністративної природи в умовах цифрової держави. Попри задекларовані наміри побудувати сервісну державу та цифровізувати всі ланки управління, реальний досвід взаємодії громадян із мобілізаційною системою виявив глибоку прірву між фасадом Міністерства цифрової трансформації та інерційними методами силового апарату. У цьому контексті ідеологічна аморфність партії влади спрацювала як фактор дестабілізації: відсутність чіткої та прозорої ціннісної основи для мобілізаційної політики призвела до того, що держава повернулася до практик прямого примусу, які не мають належного ідеологічного виправдання в очах сучасного виборця. Це спровокувало трансформацію адміністративної інерції у відкритий соціальний конфлікт, де партія Слуга Народу сприймається як архітектор системи, що переклала тягар непопулярних рішень на низову виконавчу ланку, водночас дистанціювавшись від правового свавілля [26].

Паралельно з цим, еволюція проєкту «ЄПідтримка» у 2024-2026 роках яскраво проілюструвала межі цифрового популізму як інструменту легітимації. Якщо на початкових етапах прямі грошові виплати через державний застосунок сприймалися як символ інноваційності та турботи, то в умовах 2026 року вони почали інтерпретуватися як спроба підмінити системні реформи точковими подачками. Суперечність тут полягає в тому, що цифровізація, яка мала стати механізмом мінімізації корупції та бюрократії, фактично стала інструментом прямого державного дирижизму в умовах економічного виснаження. Ситуація, за якої держава одночасно виступає як цифровий благодійник та як силовий контролер створила ефект когнітивного дисонансу у виборця. Це ще раз підкреслює аморфність ідеологічного ядра партії: намагання поєднати лібертаріанські інструменти цифровізації з жорстким етатизмом у гуманітарній та військовій сферах призвело до втрати довіри до обох напрямків [54]. У 2026 році ненависть виборця до владного апарату значною мірою підживлюється відчуттям, що цифрова держава була використана не для розширення свобод, а для вдосконалення методів контролю

та збору ресурсів, що остаточно закріпило за Слугою Народу імідж сили, яка експлуатує сучасні технології для збереження архаїчних принципів управління.

Зрештою, ситуація 2026 року демонструє логічне завершення життєвого циклу політичної сили, побудованої на засадах ідеологічної аморфності. Коли зовнішні виклики вимагають від політичного суб'єкта твердих доктринальних рішень та стратегічної визначеності, пластичність і прагматизм центризму починають сприйматися як некомпетентність або маніпуляція. Відчуття розриву між високим рейтингом президента та критично низькою підтримкою його партії створює небезпечний вакуум легітимації, де «ненависть» до влади стає формою протесту проти незмінності правил гри, попри зміну облич. Це підтверджує тезу, що в довгостроковій перспективі персоналізм не здатен замінити собою інституціоналізовану ідеологію, а лише відтерміновує неминучу кризу представництва в умовах демократичного транзиту. Таким чином, інституційна стійкість Слуги Народу залишається під питанням у довгостроковій перспективі.

Ще одним проявом аморфності є кадрова політика. За період 2019-2024 років відбулося кілька хвиль урядових ротацій, зміни прем'єр-міністрів, міністрів оборони, інфраструктури, економіки. Частина рішень обґрунтовувалася ефективністю, частина — політичною доцільністю. Проте відсутність ідеологічної сталості робила ці зміни ситуативними, а не стратегічно послідовними.

У зовнішній політиці партія декларує євроатлантичну інтеграцію, що після 2022 року набула конституційно закріпленого курсу. Отримання статусу кандидата в члени ЄС у 2022 році стало значним досягненням. Однак варто зазначити, що до повномасштабної війни риторика щодо НАТО була більш обережною. Це свідчить про адаптивний характер позиціонування залежно від міжнародного контексту.

Політична практика «Слуги Народу» демонструє перевагу менеджерського підходу над ідеологічним. Партія функціонує як інструмент реалізації президентської стратегії, а не як автономний носій певної доктрини. У цьому сенсі вона наближається до моделі електорально-професійної партії, де ключові рішення ухвалюються вузьким колом осіб.

Водночас аморфність мала і позитивні наслідки. Вона дозволила швидко консолідувати суспільство в умовах війни, уникнути внутрішнього розколу на ідеологічному ґрунті, забезпечити підтримку широкого спектра соціальних груп. У кризових умовах жорстка доктринальність могла б стати фактором конфлікту.

РОЗДІЛ 3.

НАСЛІДКИ ІДЕОЛОГІЧНОЇ АМОРФНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1. Суспільно-політичні наслідки ідеологічної аморфності українських політичних партій у сучасних умовах розвитку України

Сучасний етап розвитку політичної системи України характеризується глибокою трансформацією під впливом повномасштабної агресії, яка стала справжнім випробуванням для всіх державних та суспільних інститутів. У цьому контексті феномен ідеологічної аморфності українських політичних партій набув нових специфічних рис та призвів до ряду суттєвих суспільно-політичних наслідків. Поняття ідеологічної аморфності, яке розглядається як стан політичного суб'єкта, за якого стратегічна відмова від чіткої доктринальної ідентичності стає головним інструментом електоральної мобілізації, виявилось вагомим фактором у функціонуванні партій під час війни. Воєнний стан вимагає від політичних сил не просто гнучкості, а й чітких ціннісних орієнтирів, які б дозволяли консолідувати суспільство навколо довгострокових стратегій розвитку держави. Проте практика показує, що більшість українських партій продовжують функціонувати як електорально-професійні структури, де ідеологія залишається лише мобільним ресурсом у руках вузької групи технократів.

Технократи у вітчизняному політичному дискурсі постають не просто як фахівці з управління, а як специфічна верства менеджерів, які розглядають державне управління та партійну діяльність як серію бізнес-проектів із чіткими показниками ефективності та рейтинговими орієнтирами. Для таких груп ідеологія не є внутрішнім переконанням чи ціннісним вибором, а виступає маркетинговим інструментом, який можна легко коригувати залежно від настроїв фокус-груп або рекомендацій залучених політичних консультантів. Це призводить до того, що стратегічні рішення приймаються не на основі партійних програм чи довгострокових ідей, а в закритих кабінетах на базі актуальних соціологічних

замірів, що нівелює роль низових партійних осередків та перетворює рядових членів організації на простих виконавців волі керівництва.

Яскравим прикладом такого технократичного підходу є діяльність ключових фігур у партії Слуга Народу, де значну кількість посад в уряді та парламентському апараті зайняли вихідці з приватного сектору, креативних індустрій або сфери інформаційних технологій. Вони принесли із собою корпоративну етику менеджменту, яка ставить швидкість та медійний ефект вище за інституційну стабільність. Ці люди зробили головну ставку на цифровізацію та пряму комунікацію через соціальні мережі, проте часто ігнорували потребу в розбудові партійної структури як ідеологічної спільноти, що в умовах війни вилилося у відсутність єдиної ціннісної лінії на рівні місцевого самоврядування.

Першим і найбільш очевидним наслідком ідеологічної аморфності в умовах війни стала криза політичного представництва, що призвело до того, що громадяни перестали бачити в партіях суб'єктів, здатних пропонувати візію майбутнього. Замість цього спостерігається стан політичної порожнечі. В Україні цей процес посилюється через те, що основна увага суспільства змістилася на Збройні Сили України та волонтерський рух, які фактично перебрали на себе функції ідеологічного та морального авторитету. Партії ж залишилися в ролі адміністративних надбудов, що не мають глибокого коріння в соціальних групах, що призводить до їхньої поступової деградації як інститутів демократії [64].

Аналіз діяльності партії Слуга Народу демонструє, як ідеологічна невизначеність впливає на державне управління в кризовий період. Ця політична сила, яка на початку свого шляху поєднувала лібертаріанство та соціал-демократію, змогла мобілізувати маси лише через заперечення старої системи. Під час війни така аморфність дозволила швидко приймати рішення без ідеологічних дискусій, проте водночас вона зробила ці рішення ситуативними та позбавленими стратегічної глибини. Відсутність чіткої доктрини призвела до того, що партія функціонує як інструмент реалізації започаткованої при створенні партії стратегії, а не як автономний носій ідей. Це створює ризики інституційної слабкості, адже стабільність системи тримається лише на особистому рейтингу лідера, а не на

партійній структурі чи програмних засадах. У випадку, коли електоральна підтримка лідера почне коливатися, аморфна партійна структура не зможе виступити самостійним стабілізуючим фактором, що ставить під загрозу стійкість усього державного апарату.

Підтверджуючи вище сказане, на фоні тривалого воєнного стану в Україні почав чітко проявлятися феномен електоральної втоми, що супроводжується зростанням показників недовіри до глави держави та його політичного оточення. Згідно з результатами моніторингових досліджень Київського міжнародного інституту соціології, частка громадян, які повністю довіряють президенту, почала демонструвати тенденцію до спаду ще у 2024 році, коли запит на інституційну стабільність став переважати над харизматичним типом лідерства [33]. Основною причиною такої динаміки стали резонансні корупційні скандали у системі Міністерства оборони та Державної митної служби, про які детально писали розслідувачі видання «Наші гроші» та інші подібні видання та новинні ресурси [11].

Також недовіра проявляється у дедалі гострішій критиці кадрових рішень, де професіоналізм часто поступається місцем особистій відданості представникам Офісу Президента. Додатковим чинником зростання антирейтингу виступає відчуття закритості влади від діалогу з громадянським суспільством, що особливо помітно у питаннях мобілізаційної політики та економічного бронювання, де рішення часто приймаються кулуарно. Специфічною формою прояву цієї недовіри є також падіння популярності єдиного телемарафону, який значна частина аудиторії розцінює як інструмент цензури та викривленого відображення реальності, про що свідчать аналітичні звіти фонду Демократичні ініціативи [14].

Таким чином, уже наявна недовіра свідчить про те, що персоналістський ресурс Володимира Зеленського поступово вичерпується, а відсутність у партії Слуга Народу власної ідеологічної суб'єктності робить її вразливою до різних соціальних потрясінь, оскільки вона не здатна запропонувати виборцю нічого, крім підтримки свого лідера. У підсумку, політична сила опиняється у стані стратегічної пастки, де будь яка помилка президента автоматично делігітимізує всю партійну структуру, що в умовах війни створює додаткові ризики для керованості державою.

Порівняльний аналіз із партією Європейська Солідарність виявляє іншу сторону ідеологічної аморфності. Ця політична сила використовує патріотичну риторику як інструментальний ресурс для завоювання та утримання влади. Хоча на перший погляд її позиціонування виглядає чітким, воно часто зводиться до маніпулювання символічним капіталом навколо гасел армії, мови та віри. В умовах воєнного стану це призвело до певної поляризації суспільства, де ідеологія використовується не для об'єднання, а для маркування за принципом свій чи чужий.

Наслідком такої стратегії є створення інтелектуальних кордонів, які заважають залученню нових верств електорату та обмежують партію рамками її традиційної, але звуженої бази. Це підтверджує тезу про те, що ідеологія в українських реаліях часто виступає способом психологічної самотерапії або механізмом маніпулювання електоральним полем, що в умовах війни лише поглиблює соціальні розколи замість їх подолання.

Ідеологічна аморфність Європейської Солідарності у дві тисячі двадцять шостому році проявляється у нездатності запропонувати нічого іншого окрім як простої опозиційності до чинної влади. Партія продовжує функціонувати як закритий електоральний клуб, де лояльність до лідера важить більше за програмну цілісність, що відштовхує молоде покоління виборців, яке шукатиме нових лідерів без шлейфу політичного минулого. Стан партії характеризується високим рівнем внутрішньої дисципліни, яка проте межує зі стагнацією, оскільки відсутність внутрішньопартійної демократії та неможливість появи альтернативних центрів впливу роблять структуру неповороткою. Петро Порошенко у 2026 році сприймається значною частиною суспільства як постать із минулого, чії високі антирейтинги стають скляною стелею для всієї політичної сили, не дозволяючи їй претендувати на роль загальнонаціонального об'єднавчого центру [49].

Підтверджуючи вище сказане, соціологічні моніторинги фіксують чітку електоральну стелю для партії. Згідно з результатами опитування Київського міжнародного інституту соціології 9-14 січня 2026 року, рівень недовіри до Петра Порошенка сягнув 77 %, з балансом довіри-недовіри 58 %, а для «старих» політиків очевидною є стеля можливостей через високий антирейтинг. Основною причиною

такої динаміки стало сприйняття партії як сили минулого, де патріотична риторика слугує інструментом утримання вузької бази, а не об'єднання суспільства. Критика кадрових рішень часів президентства Порошенка та відчуття закритості партії від діалогу з новими соціальними групами лише посилюють цю тенденцію [34].

На момент березня 2026 року наслідки ідеологічної аморфності Європейської Солідарності вже набули чітких, кількісно вимірюваних форм і суттєво вплинули на позиціонування партії в суспільно-політичному просторі. Згідно з даними соціологічного дослідження Active Group 17 січня 2026 року, партія зберігає друге місце в партійних рейтингах з рівнем підтримки 11 %, поступаючись лише гіпотетичній силі, пов'язаній з Валерієм Залужним (13,9 %), та випереджаючи «Слугу народу» (9,9 %). Однак цей показник демонструє відсутність будь-якого зростання протягом воєнного періоду, що прямо свідчить про електоральну стелю, спричинену персоналістським характером структури та інструментальним використанням патріотичної риторики без оновленої доктринальної основи [43].

Партія зберігає високу дисципліну фракції, проте відсутність внутрішньої демократії та альтернативних центрів впливу робить її непереможною. Спроби ініціювати ширші опозиційні процеси, такі як з'їзд та публічні заклики, не призвели до прориву саме через антирейтинг лідера, що підтверджує тезу про скляну стелю для всієї сили. У підсумку аморфна структура не здатна виконувати роль стабілізуючого фактора в разі ослаблення монобільшості, а навпаки, будь-яка криза влади автоматично делігітимізує і опозицію, яка не має власної ціннісної суб'єктності, що позиціонує Порошенка в ситуації кумулятивного погіршення позицій [17].

Таким чином, ідеологічна аморфність Європейської Солідарності в умовах воєнного стану 2026 року не лише унеможливила її трансформацію в загальнонаціональний центр, а й сприяла загальній деградації партійної системи: зростанню запиту на нові суб'єкти, радикалізації суспільних очікувань і ризиків інституційної нестабільності після скасування воєнного стану. Ці наслідки підкреслюють необхідність глибокої трансформації українських політичних сил від

електорально-технократичних проєктів до ідеологічно цілісних суб'єктів, здатних пропонувати стратегічне бачення майбутнього.

В умовах воєнного стану ідеологічна аморфність також стала причиною суттєвих труднощів у міжнародній комунікації та адвокації інтересів України на рівні міжпартійних союзів. Українські партії часто не можуть знайти спільну мову із європейськими політичними родинами, оскільки їхні справжні цінності є розмитими або суто ситуативними [48]. Наприклад, намагання Слуги Народу приєднатися до лібералів чи соціал-демократів у Європі натикається на нерозуміння того, яку саме модель держави вони будують у реальності. Це створює невидимі бар'єри для повноцінної інтеграції України в європейський політичний простір, де ідеологічна ідентичність є основою для довіри та довготривалої співпраці, а не просто формальністю.

Окремо варто відзначити негативні наслідки для процесу рекрутингу нових політичних кадрів. В аморфні партії люди приходять переважно не заради реалізації ідей, а заради швидкої кар'єри чи отримання доступу до владних ресурсів. Це призводить до вимивання справжніх інтелектуалів та професіоналів, які потребують змістовних орієнтирів та відчуття причетності до великої мети. У результаті державний апарат наповнюється людьми, які не мають внутрішньої мотивації до глибоких реформ та готові миттєво змінювати свою позицію відповідно до чергових вказівок зверху. У воєнний час така відсутність ціннісного стрижня призводить до неефективного управління та поступової втрати віри суспільства у здатність держави до якісних внутрішніх змін, що може стати причиною соціальної дестабілізації в майбутньому [7].

Узагальнюючи наслідки ідеологічної аморфності українських політичних партій, які проявилися як до, так і після введення воєнного стану, можна констатувати, що цей феномен став одним із системних чинників деформації партійної системи України, зумовивши кризу представництва, ерозію суспільної довіри та інституційну нестабільність.

До повномасштабного вторгнення 2022 року аморфність коренилася в історичній спадщині пострадянського транзиту, коли партії формувалися не як носії

чітких ідеологічних доктрин, а як персоналізовані бізнес-проекти, орієнтовані на захист інтересів олігархічних груп і швидку електоральну мобілізацію через популістські гасла. Такий підхід призводив до високої електоральної волатильності, оскільки відсутність ціннісного стрижня унеможлиблювала формування стійких зв'язків між партією та виборцем, перетворюючи політичну конкуренцію на постійну ротацію брендів і лідерів без програмної послідовності [38]. У результаті партійна система залишалася фрагментарною та залежною від фінансово-промислових груп, що блокувало інституціоналізацію демократичних практик і сприяло поширенню клієнтелізму, коли лояльність до лідера заміняла ідеологічну ідентичність.

Причини такої аморфності в довоєнний період полягали в поєднанні кількох структурних факторів. По-перше, слабкість громадянського суспільства та відсутність глибоких соціальних розколів, які б вимагали чіткої ідеологічної артикуляції, дозволяли партіям функціонувати як інструменти для доступу до ресурсів влади, а не як виразники суспільних інтересів. По-друге, персоналізація політики, посилена мажоритарними елементами виборчої системи, перетворювала партії на віртуальні організації, позбавлені розгалуженої структури та внутрішньої демократії. По-третє, зовнішні впливи, зокрема гібридна агресія Росії з 2014 року, стимулювали інструментальне використання патріотичної риторики без справжнього доктринального наповнення, що лише поглиблювало розмитість позицій.

Наслідком стало поступове відсторонення громадян від партійного життя: ще у 2020 році лише 38% респондентів вважали, що існує партія, яка представляє їхні інтереси, а рівень довіри до партій загалом коливався на рівні мінімальних значень, що створювало передумови для політичної порожнечі [41].

Після введення воєнного стану в лютому 2022 року аморфність набула нових, більш гострих проявів, оскільки воєнні умови об'єктивно згорнули міжпартійну конкуренцію, заборонили проросійські сили та зосередили владу в виконавчій гілці. Партії перетворилися на адміністративні надбудови, де ідеологія остаточно втратила роль стратегічного орієнтира і стала маркером лояльності або інструментом

короткострокової мобілізації. Причини такого посилення кризи були пов'язані з об'єктивними обмеженнями воєнного стану: заборонаю виборів, цензурою медійного простору та необхідністю швидких рішень, що нівелювало роль низових осередків і перетворювало партійні структури на виконавців указів зверху.

Водночас суб'єктивні чинники, такі як збереження персоналістських практик у Службі Народу та інструментальний патріотизм в Європейській Солідарності, лише закріпили аморфність як домінуючу модель функціонування. У результаті воєнний період не став каталізатором ідеологічного оновлення, а навпаки, консервацією старих вад, що призвело до подальшої деградації представницької функції партій

Серед найсуттєвіших суспільно-політичних наслідків, спричинених цією аморфністю як у довоєнний, так і у воєнний періоди, слід виділити кризу політичного представництва, яка переросла в системну політичну порожнечу. До 2022 року партії не змогли стати виразниками інтересів нових соціальних груп, що виникли після Революції Гідності, а під час війни ця проблема загострилася через зміщення суспільної уваги на Збройні Сили та волонтерський рух.

Громадяни перестали бачити в партіях суб'єктів, здатних формулювати довгострокову візію розвитку держави, що підтверджується соціологічними даними: у листопаді 2025 року лише 21 відсоток респондентів вважали, що існуючі сили здатні взяти на себе владу в післявоєнний період, тоді як 59 відсотків стверджували, що жодна партія не представляє їхніх інтересів. Така динаміка безпосередньо впливає з аморфності, оскільки відсутність чіткої доктрини унеможлиблює консолідацію навколо спільних цінностей і перетворює партії на тимчасові електоральні клуби [41].

Нарешті, аморфність і мінливість політичного ландшафту створили ризики поствоєнної інституційної нестабільності. До війни такі ризики проявлялися в циклічних кризах легітимності після кожних виборів, а під час воєнного стану вони накопичилися через відкладення електорального оновлення та зростання протестного потенціалу. Соціологічні дані свідчать про історичний максимум запиту на нових лідерів (70%), що вказує на можливу радикалізацію суспільних очікувань після скасування воєнного стану. Якщо аморфні структури не

трансформуються в ідеологічно цілісні суб'єкти, існує ймовірність сценарію відновлення олігархічного впливу або гегемонії переможців без справжньої конкуренції, що загрожуватиме демократичним здобуткам і стабільності держави в цілому.

На завершення можна стверджувати, що ідеологічна аморфність українських політичних партій в умовах воєнного стану є фактором, який значно гальмує розвиток стійкої демократії та ефективного державного управління. Вона забезпечує короткостроковий електоральний успіх за рахунок всеохопності, проте несе в собі загрозу інституційній стабільності в періоди великих випробувань. Війна висвітлила гостру необхідність переходу від електорально-професійних проектів до справжніх програмних партій, які мають чітке ідеологічне ядро та здатні брати на себе відповідальність за непопулярні, але необхідні стратегічні рішення. Лише подолання цієї аморфності дозволить Україні вийти із стану політичної порожнечі та забезпечити сталий розвиток у складний повоєнний період. Без ідеологічної кристалізації партійна система залишатиметься симуляцією, де замість реальної конкуренції ідей відбувається змагання фінансових ресурсів та медійних маніпуляцій, що суперечить європейському вектору розвитку держави. Суспільство, яке пройшло через горнило війни, потребує нових політичних суб'єктів, здатних на щирість та ідейну послідовність, адже лише такі сили можуть стати фундаментом для відродження країни на засадах справедливості та демократії.

3.2. Напрями подолання кризи ідеологічної аморфності політичних партій та перспективи розвитку партійної системи України у повоєнний час

Подолання кризи ідеологічної аморфності українських політичних партій у повоєнний період вимагає комплексної трансформації не лише інституційних механізмів, а й самої природи партійного будівництва, щоб замість електорально-професійних проектів сформувалися справжні програмні суб'єкти з чітким ціннісним стрижнем. Воєнний стан, який законсервував старі вади системи,

водночас створив унікальне вікно можливостей для перезавантаження, оскільки суспільний запит на нові політичні сили сягнув історичного максимуму.

Першим і найважливішим напрямом є законодавче оновлення нормативної бази функціонування партій, що передбачає підвищення порогів членства, обов'язкову регіональну присутність та внутрішньопартійну демократію. Новий законопроект № 14289, зареєстрований у грудні 2025 року, пропонує радикальне підвищення вимог до звітності та фінансування, а також запровадження відкритих списків з елементами преференційного голосування, що має знизити персоналістський вплив і стимулювати ідеологічну конкуренцію. Європейська комісія у своєму звіті 2025 року прямо пов'язує прогрес України в переговорах про вступ до ЄС з реформою партійного законодавства, вимагаючи переходу від брендних проектів до програмних сил, здатних демонструвати стабільну ідеологічну ідентичність. Без таких змін аморфність залишатиметься системною рисою, оскільки чинне законодавство 2001 року не забезпечує якісного розвитку партій як посередників між суспільством і владою [2].

Другим ключовим напрямом є формування нової моделі рекрутингу кадрів, орієнтованої на залучення інтелектуалів, професіоналів і ветеранів, які потребують змістовних орієнтирів. В монографії «Адаптивні зміни у функціонуванні політичної системи України в умовах повоєнної відбудови» під редакцією О. Рафальського та О. Майбороди пропонуються механізми оновлення еліт через квоти для представників громадянського суспільства, волонтерів і військових у партійних списках [4, с. 150-152].

Неординарним рішенням може стати створення ветеранських партій правоцентристського спрямування, які здатні стати носіями чіткої ідеології національної солідарності та безпеки. Такі сили, на відміну від аморфних структур Слуги Народу чи Європейської Солідарності, матимуть органічний зв'язок із суспільством через спільний досвід війни, що дозволить уникнути кар'єризму і забезпечити внутрішню мотивацію до реформ. Або ж впровадження деліберативних платформ на базі цифрових технологій, де члени партій спільно формуватимуть

програми через онлайн-форуми та штучний інтелект для аналізу суспільних запитів, що мінімізує вплив технократів і поверне ідеологію як спільну цінність.

Такий підхід до формування нових суб'єктів політики дозволить трансформувати партійну систему з механічного набору електоральних проектів у живу мережу ідеологічних спільнот, де ветеранський рух виступатиме як природний запобіжник проти популізму. Ветеранські партії правоцентристського спрямування здатні привести у політичне поле не лише чіткі програмні засади щодо національної безпеки, а й специфічний етичний імператив, який базується на принципах прямої відповідальності та взаємної довіри. Це дозволить подолати ідеологічну аморфність через заміну маніпулятивних гасел на екзистенційну чіткість, оскільки для людей із бойовим досвідом цінності державної незалежності та соціальної справедливості є не маркетинговим ресурсом, а результатом особистих жертв. Впровадження таких сил у політичну тканину держави створить умови для формування нової еліти, яка не потребує технократичного супроводу для визначення своїх пріоритетів, адже їхній світогляд уже кристалізований у процесі захисту суверенітету.

Паралельно з цим, розвиток деліберативних платформ із використанням штучного інтелекту може стати технологічною відповіддю на кризу представництва, забезпечуючи реальну участь кожного члена партії у створенні доктринальних документів. Замість того, щоб покладатися на вузьке коло політтехнологів, які вимірюють лише миттєві настрої фокус-груп, такі платформи дозволять агрегувати глибокі інтелектуальні запити суспільства та перетворювати їх на структуровані стратегії розвитку. Штучний інтелект у цьому процесі має виконувати роль неупередженого аналітика, який виявляє ціннісні суперечності всередині програм та пропонує варіанти їх узгодження, що унеможливорює створення ідеологічних контейнерів без реального змісту [45]. Така цифрова трансформація партійної діяльності сприятиме децентралізації управління та поверненню суб'єктності пересічним громадянам, що є критично важливим для подолання відчуження між елітами та народом у повоєнний період.

Третім напрямом є посилення ролі громадянського суспільства та волонтерських мереж як інкубаторів нових ідеологічних сил. Звіт Центру Разумкова

(2025) фіксує, що 48 відсотків громадян бачать майбутніх лідерів саме з середовища ветеранів і громадських активістів [52]. Це відкриває шлях до моделі громадянських партій, де ідеологія формується знизу через локальні ініціативи децентралізації та реінтеграції окупованих територій. Такі проекти здатні подолати аморфність, оскільки їхня легітимність ґрунтуватиметься не на антирейтингах старих лідерів, а на реальному досвіді солідарності під час війни.

Перспективи розвитку партійної системи у повоєнний період залежать від вибору одного з трьох сценаріїв, окреслених у науковому дискурсі. Найменш бажаним є відновлення олігархічного впливу, що можливий за умови збереження персоналістських практик і слабкості антикорупційних інститутів. Гегемонія переможців, навпаки, загрожує згортанням конкуренції, якщо нова влада не забезпечить прозорий перехід до виборів. Оптимістичний сценарій ідеологічного оновлення передбачає появу 3-5 програмних сил європейського типу, де ветеранські та громадянські проекти стануть драйверами змін. У цьому випадку партійна система еволюціонує від фрагментованої аморфності до стабільної багатопартійності з чіткими соціополітичними розколами, що забезпечить реальну конкуренцію ідей замість брендів. Реалізація цього сценарію вимагає не лише законодавчих змін, а й активної позиції суспільства, яке після війни продемонструвало високий потенціал самоорганізації.

Таким чином, повоєнний період відкриває історичне вікно для подолання кризи ідеологічної аморфності, перетворюючи її з системної вади на каталізатор глибокої модернізації. Якщо Україна реалізує запропоновані напрями, починаючи від законодавчої реформи та рекрутингу нових еліт до європейської інтеграції та деліберативних практик, то партійна система зможе перейти до європейської моделі, де ідеологія знову стане фундаментом стабільності та розвитку. В іншому разі ризик повернення до політичної порожнечі залишатиметься високим, що загрожуватиме не лише демократичним здобуткам, а й самій стійкості держави в умовах повоєнної відбудови. Саме тому трансформація має стати не технічним заходом, а національною стратегією, що поєднуватиме досвід війни з європейськими

цінностями для створення партій, здатних запропонувати суспільству не ситуативні бренди, а справжнє бачення майбутнього.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження ідеологічної аморфності українських політичних партій на прикладі партій «Європейська Солідарність» та «Слуга Народу» дозволяє сформулювати низку узагальнених висновків, які відповідають поставленим завданням і підтверджують гіпотезу про системний характер цього феномену як однієї з ключових перешкод для розвитку стійкої представницької демократії в Україні.

У межах дослідження було розкрито теоретичні засади феномену ідеологічної аморфності політичних партій. Ідеологічна аморфність визначена як специфічний стан політичного суб'єкта, за якого стратегічна відмова від чіткої доктринальної ідентичності стає головним інструментом електоральної мобілізації. У контексті функціонування сучасних політичних партій роль ідеології зазнає суттєвої трансформації: вона перетворюється з цілісної системи ціннісних орієнтирів на мобільний маркетинговий ресурс, що поєднує елементи ірраціональної віри, соціально-групової психології та інструментальної раціональності. Така зміна функціонального призначення ідеології дозволяє партійним структурам гнучко адаптуватися до політичної кон'юнктури, проте водночас нівелює їхню інституційну стійкість, обмежує спроможність до довгострокового стратегічного планування та ускладнює формування стабільної електоральної бази.

У ході дослідження було здійснено комплексний, системно-історичний та структурно-функціональний аналіз сукупності історичних, політичних, інституційних і соціокультурних чинників, що зумовили появу, специфіку становлення та тривалу консервацію феномену ідеологічної невизначеності політичних партій України. Науково обґрунтовано, що генезис цієї проблеми корениться в історичному контексті «пасивного» здобуття державної незалежності та глибокій посткомуністичній травмі суспільства, яка спровокувала масштабний ціннісно-світоглядний вакуум після демонтажу монолітної радянської доктрини. У політичній площині цей вакуум зумовив деформацію партійної архітектури, що виявилось в заміщенні класичної програмної конкуренції персоналістськими та

клієнтелістськими проєктами. Такі сили конструювалися панівними елітами за принципом «згори донизу» і функціонували як кон'юнктурні інструменти легітимізації та захисту великого олігархічного капіталу. Інституційна слабкість вітчизняного партогенезу виявилася в хронічній відсутності органічного, репрезентативного зв'язку між партійними структурами та реальними соціальними групами чи класами. Як наслідок, електоральні процеси трансформувалися у змагання фінансово-промислових ресурсів і медіатехнологій, повністю витіснивши змістовну конкуренцію довгострокових стратегій суспільного розвитку. На соціокультурному рівні зазначені деструктивні тенденції посилювалися внаслідок тривалої роз'єднаності суспільства, кризи колективної ідентичності та гострого дефіциту довіри до ключових інститутів влади. Зазначені чинники сформували стійкий тип пасивного, політично відчуженого виборця, схильного до патерналізму та абсентеїзму. Це остаточно закріпило виключно інструментальну, імітаційну та маніпулятивну роль політичних ідеологій в Україні, перетворивши їх із ціннісно-орієнтаційного орієнтиру на звичайний елемент виборчого маркетингу.

За результатами дослідження встановлено, що ідеологічна невизначеність партії «Європейська Солідарність» виявляється у невідповідності між її офіційними гаслами та реальними діями. Хоча партія декларує відданість принципам християнської демократії, лібералізму та євроінтеграції, на практиці патріотична риторика переважає над цілісною програмою. Такий підхід допомагає утримувати стабільну підтримку базових виборців, але водночас заважає залучати нові соціальні групи. Ситуація ускладнюється надмірною залежністю партії від свого керівника, чий високий антирейтинг заважає політичній силі стати центром об'єднання для всієї країни. Крім того, брак внутрішньої демократії, зосередження влади в одних руках та відсутність розвитку програмних ідей доводять, що ідеологія партії повністю залежить від політичного капіталу її лідера. Це знижує стабільність організації та обмежує її здатність вчасно пристосовуватися до змін в українській політиці.

Дослідження партії «Слуга Народу» показує, що її ідеологічна невизначеність має свою специфіку: програмні засади організації є не сталою світоглядною

основою, а гнучким маркетинговим інструментом, який підлаштовують під запити виборців. Початкова неоднорідність програми, яка поєднувала елементи лібертаріанства, соціал-демократії та центристського патріотизму, призвела до повної залежності всієї партійної структури від особистого рейтингу Президента. В умовах війни така відсутність чіткої ідеології зумовила перехід до ситуативних рішень, що супроводжується суб'єктивним підбором кадрів і відсутністю стратегічного планування.

Встановлено, що брак власного ідейного фундаменту позбавляє партію внутрішньої стабільності. Будь-яке падіння довіри до лідера автоматично руйнує всю політичну організацію, що свідчить про її інституційну вразливість. Позиціонування себе як сили «поза ідеологією» фактично перетворило партію на інструмент персональної влади та суто технічного управління без чітких світоглядних орієнтирів.

Аналіз партій «Європейська Солідарність» та «Слуга Народу» свідчить про наявність у них різних моделей ідеологічної невизначеності, які, однак, призводять до подібного результату — відсутності чітко структурованої та стабільної ідеологічної основи. У випадку «Європейської Солідарності» спостерігається поєднання задекларованої орієнтації на європейські демократичні цінності з вираженою персоналізацією політичного процесу, де значна роль належить авторитету та політичному капіталу лідера. Це призводить до того, що ідеологічна складова значною мірою функціонує не як цілісна система принципів, а як інструмент підтримки політичної ідентичності партії.

Натомість «Слуга Народу» демонструє іншу модель — більш гнучку та технологічно орієнтовану, у межах якої ідеологічні орієнтири не мають сталого характеру, а формуються ситуативно залежно від політичного контексту та суспільних очікувань. У такому підході пріоритет надається управлінським технологіям, комунікаційним стратегіям і менеджерським рішенням, тоді як ідеологія виконує допоміжну, а не системоутворювальну функцію.

Узагальнення результатів дозволяє зробити висновок, що обидві партії, попри різні підходи до організації політичної діяльності, демонструють ознаки

ідеологічної аморфності. Така ситуація негативно впливає на функціонування політичної системи загалом: знижує передбачуваність політичних процесів, ускладнює взаємодію громадян із державними інституціями та послаблює рівень політичної відповідальності. У довгостроковій перспективі це може створювати ризики для стабільності демократичного розвитку України та ускладнювати формування сталої системи політичного представництва.

За результатами дослідження сформульовано комплексні пропозиції щодо подолання кризи ідеологічної аморфності вітчизняних політичних партій та окреслено перспективи трансформації партійної системи України у повоєнний період. Основними векторами такої модернізації визначено посилення законодавчих вимог до партійного членства, регіональної представленості та внутрішньопартійної демократії; формування оновленої моделі політичного рекрутингу з орієнтацією на ветеранів, волонтерів і представників громадянського суспільства; становлення ветеранських правоцентристських партій як носіїв ідеології національної солідарності та безпеки; запровадження цифрових інструментів участі для формування програм «знизу», а також інтеграція до європейського політичного простору шляхом узгодження партійних програм із правом Європейського Союзу. У цьому контексті нівелювання ідеологічної невизначеності постає ключовим напрямом реформування політичної архітектури держави, що передбачає не лише формальну корекцію профільного законодавства, а й передусім якісний розвиток політичної культури, підвищення рівня внутрішньопартійної демократії, утвердження дієвих механізмів підзвітності та розбудову реальної програмної конкуренції. Відтак, лише за умови синергетичного поєднання інституційної зрілості та ідейної послідовності політичних партій як базових акторів стає можливим забезпечення ефективного функціонування демократичних інститутів, відновлення довіри виборців та остаточне формування стійкої європейської моделі політичної системи в повоєнній перспективі.

Отримані результати підтверджують, що ідеологічна аморфність є не історичною випадковістю, а деструктивним чинником деградації партійної системи в умовах воєнного стану. Її подолання потребує комплексної стратегії, яка б

інтегрувала унікальний досвід війни з європейськими демократичними цінностями. Лише ідеологічно кристалізовані партії здатні забезпечити стійкість демократії, ефективне державне управління, успішну повоєнну відбудову та повноцінну інтеграцію України до європейського політичного простору. Без такого інституційного переходу країна ризикує повернутися до стану політичного вакууму, де замість реальної конкуренції ідей домінуватимуть фінансові ресурси, медійні маніпуляції та персоналістські практики управління.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки рекомендацій щодо реформи партійного законодавства, стратегій політичних сил, діяльності аналітичних центрів, громадських організацій та освітніх програм з політичної культури. Вони також слугують теоретичною основою для подальших досліджень поствоєнної трансформації української партійної системи та її адаптації до викликів гібридної війни та європейської інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам: Постанова Каб. Міністрів України від 08.06.2016 № 365 : станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-п#Text> (дата звернення: 23.02.2026).
2. Картка законопроекту № 14289. Електронний кабінет громадянина. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/59324> (дата звернення: 22.03.2026).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій : Закон України від 03.05.2022 № 2243-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2243-20#Text> (дата звернення: 23.02.2026).
4. Адаптивні зміни у функціонуванні політичної системи України в умовах повоєнної відбудови : монографія / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 440 с.
5. Аналіз основних конфліктів, в яких фігурував Президент з 2014 по 2019 роки. Democracy house. URL: <http://www.democracyhouse.com.ua/ua/2019/analysis-of-the-main-conflicts-involving-the-president-in-2014-2019/> (дата звернення: 22.02.2026).
6. Арон Р. Мир і війна між націями; пер. з фр. В. Шовкуна, З. Борисюк, Г. Філіпчука. Київ : Юніверс, 2000. 688 с.
7. Артюшенко І. Умови та наслідки антикорупційної діяльності Верховної Ради України (1994–2018 рр.): дис. ... канд. політ. наук. Запорізький національний університет, 2021, 54 с.
8. Белл Д. Кінець ідеологій: Зародження постіндустріального суспільства / пер. з англ. Київ : Основи, 1995. 256 с.
9. Вебер М. Господарська етика світових релігій: досліді порівняльної соціології релігії. Київ: Літопис, 1998. 436 с.
10. Вибори народних депутатів України. Центральна виборча комісія. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp300pt001f01=919.html> (дата звернення: 22.02.2026).

11. Видання «НАШІ ГРОШІ». URL: <https://nashigroshi.org/> (дата звернення: 22.03.2026).
12. Втік з України і опинився за ґратами у США: де зараз колишній прем'єр Павло Лазаренко. Телеграф. URL: <https://news.telegraf.com.ua/ukr/ukraina/2025-07-10/5914467-kuchma-nazval-ego-svoey-glavnoy-oshibkoy-kuda-ischez-eks-premer-lazarenko-ukravshiy-milliony-dollarov> (дата звернення: 29.01.2026).
13. Грамші А. В'язничні зошити. Вибране ; пер. з італ. Київ : Вперед, 2017. 416 с.
14. Детектор медіа. Якщо не відмовлятися від телемарафону, то треба залучити до нього опозиційні канали, і щоб він не керувався з Офісу президента – Олексій Гарань. Фонд демократичної ініціативи ім. Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/yakshcho-ne-vidmovlyatisya-vid-telemarafonu-to-treba-zaluchiti-do-nogo-opozitsiyini-kanali-i-shchob-vin-ne-keruvavsya-z-ofisu-prezidenta-oleksiy-garan> (дата звернення: 22.03.2026).
15. Дмитрієв В. Політична ідентичність: від партійних ідеологій до медіатизованих електоральних кампаній. Львів : Політикус, 2022. С. 50–51.
16. Економічний паспорт українця: хто зможе отримувати виплати від доходів держави з надр. Вікна. URL: <https://vikna.tv/dlia-tebe/novyny-ukrayiny/ekonomichnyy-pasport-ukrayintsya-shcho-vidomo-pro-zakonoproekt/> (дата звернення: 22.02.2026).
17. З'їзд партії «ЄС»: «Слуги народу» – не друзі, ОПЗЖ – вороги, – політологи прокоментували виступ Порошенка. ASPI: Події в Україні та в світі, Останні новини України. URL: <https://aspi.com.ua/news/politika/zizd-partii-es-slugi-narodu-ne-druzi-opzzh-vorogi-politologi-prokomentovali-vistup#gsc.tab=0> (дата звернення: 22.03.2026).
18. Зеленько Г. Кризи політичного розвитку в Україні: причини та зміст. Політичні інститути та процеси. 2021. № 2. С. 33–61.
19. Зотова Т. Піар на війні. Порошенко донатить армії гроші, які отримує від держави як відсотки на ОВДП, - Сазонов. Українські новини. URL: <https://ukranews.com/ua/news/1045346-piar-na-vijni-poroshenko-donatyt-armiyi->

- [groshi-yaki-otrymuje-vid-derzhavy-yak-vidsotky-na-ovdp](#) (дата звернення: 22.03.2026).
20. Ідеологія партії. Політична партія «Слуга Народу». Політична партія «Слуга Народу». URL: <https://sluga-narodu.com/about/ideology/> (дата звернення: 29.01.2026).
21. Кирилюк В. Партія регіонів та «історичні граблі». Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини. 2022. С. 209–211.
22. Ковтун Н. Критерії порівняння форм державного устрою у трактаті «Політика» Аристотеля. Політикус. 2024. № 3. С. 20–25.
23. Кривенко С. Які обіцянки дає «Європейська солідарність». Експертний аналіз програми партії. ТВОЄ МІСТО. URL: https://tvoemisto.tv/exclusive/politychna_partiya_yevropeyska_solidarnist_analiz_pere_dvyborchoi_programy_101580.html (дата звернення: 22.02.2026).
24. Макиавеллі Н. Державець. пер. з італ. А. Перепаді. Київ : Лабораторія, 2024. 528 с.
25. Маннгейм К. Ідеологія та утопія. Київ : Дух і Літера, 2008. 370 с.
26. Омбудсмен повідомив про збільшення кількості порушень прав людини з боку тцк. zaxid.net. url: https://zaxid.net/ombudsmen_povidomiv_pro_zbilshennya_kilkosti_porushen_prav_ly_udini_z_boku_ttsk_n1606483 (дата звернення: 23.02.2026).
27. Операція «гречка»: Як депутати купують наше майбутнє. Вибори вибори. URL: <https://vybory.pravda.com/articles/2017/10/30/7149496/> (дата звернення: 29.01.2026).
джерело не відповідає тексту в документі
28. Парсонс Т. Система сучасних суспільств; пер. з англ. М. : Центр гуманітарних технологій, 1998. 270 с.
29. Передвиборна програма партії «Слуга Народу». Політична партія «Слуга Народу». URL: <https://sluga-narodu.com/program/> (дата звернення: 22.02.2026).
30. П. Порошенко: «Армія, Мова, Віра» – це база нашої державності. Європейська Солідарність. URL: <https://eurosolidarity.org/2025/06/27/poroshenko-poyasnyv-armiya-mova-vira-ne-partijnyj-slogan-a-fundamentalna-ideologiya-derzhavy/> (дата звернення: 22.02.2026).

31. Політична система України: вчора, сьогодні, завтра : кол. монографія / за ред. Г. І. Зеленько. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 544 с.
32. Порошенку не довіряють вже 80% українців, це – абсолютний антирекорд, - опитування. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/politics/poroshenku-ne-doviryayut-vzhe-80-ukrajinciv-ce-absolyutniy-antirekord-opituvannya-13049694.html> (дата звернення: 22.02.2026).
33. Прес-релізи та звіти - Динаміка довіри Президенту В. Зеленському, сприйняття перспектив української влади та стан демократії: результати опитування, проведеного 23-29 січня 2026 року. Домашня сторінка КМІС. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1584&page=1> (дата звернення: 22.03.2026).
34. Прес-релізи та звіти - Рівень довіри до публічних діячів України. Домашня сторінка КМІС. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1580&page=1> (дата звернення: 22.03.2026).
35. Примуш М. Специфіка формування ідеології українських політичних партій на сучасному етапі їх розвитку. Політологічні та соціологічні дискусії. 2015. № 2. С. 169–175.
36. Результати голосування 2014 рік. Центральна виборча комісія. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2014/wp001.html> (дата звернення: 22.03.2026).
37. Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральні орієнтації громадян України. Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-do-suspilnykh-instytutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy> (дата звернення: 23.02.2026).
38. Романюк А. Електоральна волатильність на регіональному рівні: український досвід 2019 року. Політичні партії і вибори: українські та світові практики. Львів, 2020. С. 9–17.
39. СБУ завершила розслідування однієї з кримінальних справ проти Тимошенко, пов'язаної з діяльністю ЄЕСУ (доповнення). РБК-Україна. URL:

<https://www.rbc.ua/ukr/news/sbu-zavershila-rassledovanie-odnogo-iz-ugolovnyh-del-protiv-20012012182900> (дата звернення: 29.01.2026).

40. Серіал «Слуга народу» до виборів дивилися половина українців. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/08/28/7224649/> (дата звернення: 22.02.2026).
41. Ставлення громадян України до політичних сил, потреба в нових політичних силах та нових політиках (листопад 2025 р.). Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-gromadian-ukrainy-do-politychnykh-syl-potreba-v-novykh-politychnykh-sylakh-ta-novykh-politykakh-lystopad-2025r> (дата звернення: 22.03.2026).
42. Ставнійчук О. Групи інтересів: з ким нардепи подають закони. ЧЕСНО. URL: <https://www.chesno.org/post/4796/> (дата звернення: 22.03.2026).
43. Суспільно-політичні настрої українців: недовіра до інституцій, запит на нову еліту та скепсис щодо політичних процесів. Active Group. URL: <https://activegroup.com.ua/2026/01/19/suspilno-politichni-nastroi-ukrainciv-nedovira-do-institucij-zapit-na-novu-elitu-ta-skepsis-shhodo-politichnix-procesiv/> (дата звернення: 22.03.2026).
44. Тимошенко – чемпіон. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2005/04/07/3008619/> (дата звернення: 29.01.2026).
45. Тюканкіна Є., Чабанна Л. Виклики та перспективи трансформації політичних партій як основного елемента партійної системи України в умовах війни та післявоєнної відбудови. EMPIRIO. 2025. Том 2, спецвипуск. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. С. 245–247.
46. УНІАН редакція. Пенсійний туризм в АТО. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/multimedia/video/news/74849-pensionnyiy-turizm-v-ato.html> (дата звернення: 23.02.2026).
47. Череватий С. Партійна система України: прогресивні тенденції з регресивним підтекстом. Social-science. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/172> (дата звернення: 22.03.2026).

48. Шайгородський Ю., Меркотан К. Багатопартійність і проблеми ідеологічної ідентифікації. Політичні партії України : у 3 т. / уклад. Ю. Шайгородський. Київ : Український центр політичного менеджменту, 2005. С. 176–181.
49. Шумський. Б. Порошенко наздоганяє Бойка та Арестовича за рейтингом недовіри, – експерт. Стопкор. URL: <https://www.stopcor.org/section-uaneews/news-poroshenko-nazdoganyae-bojka-ta-arestovicha-za-rejtingom-nedoviri-ekspert-23-01-2026.html> (дата звернення: 22.03.2026).
50. Шурхало Д. 10 років тому: як «посипалися» регіонали і втік Янукович. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/istorychna-svoboda-10-rokiv-tomu-yak-posypalysya-rehionaly-i-vtikav-yanukovych/32830987.html> (дата звернення: 29.01.2026).
51. Як «Жити по-новому» перемогло Порошенка. ZAXID.NET. URL: https://zaxid.net/yak_zhiti_po_novomu_peremoglo_poroshenka_n1501232 (дата звернення: 22.02.2026).
52. Яворський В. Вибори-2019: огляд програм політичних партій через призму прав людини. Київ : Центр прав людини ZMINA, 2019. 64 с.
53. Interfax-Ukraine. В основі ідеології «Слуги народу» лежить лібертаріанство. Інтерфакс-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/political/588839.html> (дата звернення: 22.02.2026).
54. 11 канал. Голос Дніпра. Цифровізація України: свобода чи контроль? Обговоримо з Васильєв Гостро, 2024. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wMrp2jhHITE> (дата звернення: 23.02.2026).
55. Biagini E. Ideology and the Making of New Labour. *International Labor and Working-Class History*. 1999. № 56. С. 93–105.
56. Bourdieu P. The forms of capital // *Handbook of theory and research for the sociology of education* / ed. by J. G. Richardson. Westport (CT) : Greenwood Press, 1986. P. 241–258.
57. Formisano G., Friedrichs J., Schaffner F. S., Stoehr N. Populism and governmentalism as thin-centered ideologies: Emotions and frames on social media. *European Journal of Political Research*. 2025. С. 1–20.

58. Galindo-Silva H. Ideological ambiguity and political spectrum. *Economics of Governance*. 2024. Vol. 25. P. 139–180.
59. Kirchheimer O. Der Wandel des westeuropäischen Parteiensystems. *Politische Vierteljahresschrift*, vol. 6, no. 1, 1965. P. 20–41.
60. Krushelnycky A. Ukraine: Fractured Democratic Opposition Reunifies For Greater Political Power. *RadioFreeEurope/RadioLiberty*. URL: <https://www.rferl.org/a/1096670.html> (дата звернення: 29.01.2026).
61. Kuzio T. Dirty money, lobbyists and political corruption in Ukraine. *Communist and Post-Communist Studies*, 2017, 50(1). P. 29–40.
62. Mair P. *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy*. London, New York : Verso, 2013. 216 p.
63. Manfred Z. Die bedeutung der ideologien in der heutigen welt: Bericht Über Die Dritte Jahrestagung Der Deutschen Gesellschaft Für Politikwissenschaft. *Zeitschrift Für Politik*. 1986. Vol. 33, № 1. С. 87–92.
64. Nougayrède N. Macron's rise shows that extremism – whether left or right – is not inevitable. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/apr/28/macron-rise-extremism-not-inevitable-le-pen-france> (дата звернення: 29.01.2026).
65. Panebianco A. *Realismo Político y Liberalismo. El Realismo Político: Ensayos y Autores Sobre El Realismo Político* / edited by Juan Carlos Corbetta and Ricardo Sebastián Piana. Prometeo Editorial, 2022. P. 127–135.
66. Plato's Republic. Hellenic cultural center. URL: <https://hcc-sw.org/work-of-ancient-greeks/plato/plato-s-republic> (дата звернення: 21.01.2026).
67. Podolyak L. Ukrainians' distrust of Poroshenko reached a record 80% - opinion poll. *Ukrainian National News (UNN)*. URL: <https://unn.ua/en/news/ukrainians-distrust-of-poroshenko-reached-a-record-80percent-opinion-poll> (дата звернення: 22.02.2026).
68. The rise and fall of ukraine's social democratic party. The Jamestown Foundation. URL: <https://jamestown.org/the-rise-and-fall-of-ukraines-social-democratic-party/> (дата звернення: 29.01.2026).

69. W. Fei, L. Xuan. The Ideology of Trumpism and White Supremacy in the Post-globalization Geo-political Struggling. *Journal of US-China Public Administration*. 2021. Vol. 18, No. 11. P. 503–512.